

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
Rotel 060103

DOM
2020-12-18
Stockholm

Mål nr
M 8575-19

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Vänersborgs tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2019-06-28 i mål nr M 70-17, se bilaga A

PARTER

Klagande

Länsstyrelsen i Värmlands län

Motpart

Stiftelsen Ransbergs Herrgård

Ombud: WJ

SAKEN

Ansökan om tillstånd för underhållsåtgärder på befintlig dammanläggning m.m. i Ranån vid Ransbergs herrgård i Munkfors kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

Mark- och miljööverdomstolen ändrar mark- och miljödomstolens dom endast på så sätt att villkor 3 ska ha följande lydelse:

3. Vid de situationer då vattennivån i dammen sänks av verksamhetsutövaren för att sedan fyllas upp igen ska minst 20 l/s släppas i nedströmsfåran under den tid dammen fylls upp till dämmningsgränsen. Avsänkning av dammen får endast ske i samband med skötsel- och underhållsarbete.

Dok.Id 1621581

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.hovratt@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00–16:30

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Länsstyrelsen har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen, med ändring av mark- och miljödomstolens dom, ska i första hand avvisa Stiftelsen Ransbergs Herrgårds ansökan och i andra hand avslå ansökan. För det fall ansökan skulle bifallas har länsstyrelsen yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska föreskriva ett villkor om att stiftelsen ska anlägga en fiskväg vid dammanläggningen. I sista hand har länsstyrelsen yrkat att villkor 3 i domen ska ändras till följande lydelse:

Vid de situationer då vattennivån i dammen sänks av verksamhetsutövaren för att sedan fyllas upp igen ska minst 20 l/s släppas i nedströmsfåran under den tid dammen fylls upp till dämningssgränsen. Avsänkning av dammen får endast ske i samband med skötsel- och underhållsarbete.

Stiftelsen Ransbergs Herrgård (stiftelsen) har medgett sistahandsyrkandet att villkor 3 ändras enligt länsstyrelsens förslag men har i övrigt motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens dom.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Parterna har anfört detsamma som i mark- och miljödomstolen med bl.a. följande tillägg och förtydliganden.

Länsstyrelsen

Miljökonsekvensbeskrivningen saknar en närmare redogörelse för verksamhetens påverkan på fisket i Ranån och behovet av att anlägga en fiskväg vid dammen. Bristerna är så väsentliga att ansökan bör avvisas. Stiftelsen har varken visat att verksamheten bedrivs med stöd av urminnes hävd eller att verksamheten inte äventyrar möjligheten att uppnå miljö kvalitetsnormen för vatten i Ranån. Något tillstånd till den sökta verksamheten ska därför inte ges. Det saknas vidare förutsättningar att lagligförklara dammanläggningen. Under alla omständigheter bör det föreskrivas ett villkor om anläggande av fiskväg för att ansökan ska kunna bifallas. Genom det

kompletterande utlåtande från Fiskeutredningsgruppen som länsstyrelsen åberopat i Mark- och miljööverdomstolen framgår att det, i vart fall vid ursprungliga referensförhållanden, var möjligt för fisk att vandra uppströms från Klarälven förbi dammanläggningen och vidare. Stiftelsen har inte visat att det finns skäl att frångå huvudregeln som kommer till uttryck i bl.a. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14 om att fiskvägar ska anläggas vid dammanläggningar.

Stiftelsen

Det saknas anledning att avvisa ansökan såsom länsstyrelsen har begärt. I miljökonsekvensbeskrivningen redogörs bl.a. för vattenmiljön i Ranån, förekomsten av vandringshinder och behovet av att anlägga en fiskväg vid dammen. Stiftelsen har genom den åberopade skriftliga bevisningen, i form av exempelvis privilegiebrev och kartor, visat att den aktuella vattenverksamheten använts huvudsakligen för industriändamål sedan dammanläggningen uppfördes under mitten av 1600-talet. Verksamheten bedrivs med stöd av urminnes hävd. Länsstyrelsen har i två tidigare utredningar bedömt att det finns flera definitiva vandringshinder i Ranån. Utlåtandet från Fiskeutredningsgruppen som länsstyrelsen åberopat i Mark- och miljööverdomstolen utgör inte skäl att ifrågasätta den tidigare bedömningen. Fiskeutredningsgruppens utlåtande innehåller antaganden om hur referensförhållandena på de aktuella platserna såg ut för mer än 350 år sedan. Det är uppenbart att det inte går att fästa någon tilltro till sådana antaganden. Stiftelsen saknar tillräckliga medel att bekosta anläggandet av en fiskväg. Hänsyn bör också tas till att dammen har ett stort värde ur kulturmiljösynpunkt.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Mark- och miljööverdomstolen har hållit huvudförhandling och syn i målet.

Stiftelsen hade ursprungligen ansökt om lagligförklaring av dammanläggningen vid Ransbergs herrgård samt tillstånd att få utföra underhållsarbeten och att med dammanläggningen få bedriva vattenverksamhet.

Som framgår av mark- och miljödomstolens dom har stiftelsen kompletterat sin ansökan med anledning av ny lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 2019 då en ny bestämmelse 5 a § infördes i lagen (1998:811) om införande av miljöbalken, miljöbalkens promulgationslag (MP). Stiftelsen har med stöd av den bestämmelsen och Mark- och miljööverdomstolens avgörande den 19 december 2018 i mål nr M 4798-17 gjort gällande att vattenverksamheten vid dammanläggningen bedrivs med stöd av urminnes hävd och därmed har tillstånd. Vidare gjordes gällande att vad som därmed skulle prövas av mark- och miljödomstolen i målet var de underhållsåtgärder som stiftelsen ansökte om tillstånd för. Således får anses att stiftelsen först i andra hand yrkade att dammen skulle lagligförklaras.

Mark- och miljööverdomstolen delar inledningsvis mark- och miljödomstolens uppfattning att det finns ett tillräckligt underlag för att pröva stiftelsens ansökan och att miljökonsekvensbeskrivningen kan godkännas.

Bestämmelsen i 5 a § MP, som trädde i kraft den 1 januari 2019, innebär att en verksamhet som bedrivs i enlighet med en urminnes hävd, ett privilegiebrev eller en annan sådan särskild rättighet att förfoga över vatten som avses i 2 kap. 41 § vattenlagen (1918:523) ska anses bedrivas med stöd av en rättighet som har tillkommit enligt motsvarande bestämmelser i miljöbalken eller i föreskrifter som har meddelats med stöd av miljöbalken. Bestämmelsen kompletterar 5 § MP som anger att beslut som meddelats enligt äldre rätt ska fortsätta att gälla efter miljöbalkens ikraftträdande och anses meddelade med stöd av motsvarande bestämmelser i balken. Detta innebär att s.k. äldre rättigheter har rättskraft enligt 24 kap. 1 § miljöbalken i de frågor som får anses ha prövats genom att den särskilda rättigheten tillkom (prop. 2017/18:243 s. 235).

Mark- och miljööverdomstolen delar mark- och miljödomstolens bedömning att det av utredningen i målet – bl.a. privilegiebrev samt kartmaterial – framgår att det funnits anläggningar för tillgodogörande av vattenkraft på aktuell plats sedan i vart fall andra hälften av 1600-talet. Vidare att den vattenverksamhet som alltjämt bedrivs genom dämning sker på ett likartat sätt. Dammen och även den verksamhet som anläggandet

av dammen medförde får således anses omfattas av urminnes hävd. Det har inte framkommit att den hävd som fanns att reglera vattnet skulle ha brutits.

Därmed har sökanden tillstånd för dammen och att dämna vattnet och då blir det inte aktuellt att pröva någon ansökan om lagligförklaring, vilket framgår av 17 och 18 §§ MP. Enligt 17 § är det endast om tillståndsfrågan beträffande en sådan anläggning är oklar som den som äger anläggningen kan begära prövning av anläggningens laglighet. Mark- och miljööverdomstolen uppfattar mark- och miljödomstolens avgörande på detta sätt och instämmer således i bedömningen att stiftelsen har tillstånd enligt den nya lagbestämmelsen i 5 a § MP. Någon prövning av ansökan om lagligförklaring ska därmed inte göras. Det finns inte skäl att göra någon ändring i mark- och miljödomstolens dom i denna del.

Stiftelsen har i den överklagade domen även fått tillstånd till åtgärder för att förbättra dammens tekniska och säkerhetsmässiga status. Länsstyrelsens yrkande i denna del får uppfattas så att om stiftelsen får tillstånd till att vidta dessa åtgärder ska stiftelsen även åläggas skyldighet att anlägga en fiskväg vid dammanläggningen.

De regler som reglerar detta är framför allt de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken som anger när skyddsåtgärder och försiktighetsmått bör föreskrivas vid tillstånd enligt miljöbalken, särskilt bestämmelsen i 2 kap. 3 § som anger försiktighetsprincipens allmänna innehåll. Enligt bestämmelsen ska alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. I samma syfte ska vid yrkesmässig verksamhet användas bästa möjliga teknik. Dessa försiktighetsmått ska vidtas så snart det finns skäl att anta att en verksamhet eller åtgärd kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Vidare anges i 2 kap. 7 § miljöbalken att kraven gäller i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem. Vid denna bedömning ska särskild hänsyn tas till nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för sådana åtgärder. Den 1 januari 2019 ändrades paragrafens andra stycke till lydelsen ”Trots första stycket ska de krav ställas

som behövs för att följa 5 kap. 4 och 5 §§”. Dessa är bestämmelser om miljökvalitetsnormer som då också ändrades och innebär, såvitt är av intresse här, i korthet att tillstånd inte får ges som äventyrar möjligheten att uppnå en miljökvalitetsnorm (a. prop. s. 187 och s. 191 ff).

Enligt motiven till 2 kap. 7 § första stycket miljöbalken menas med nyttan de fördelar för miljön som åtgärden får anses innebära i det särskilda fallet varvid kraven inte bör sättas lägre än att allt ska göras som är meningsfullt för att nå miljöbalkens mål, dvs. att bevara och främja en hållbar utveckling av miljön. Vid bedömningen ska beaktas graden av känslighet i det område där påverkan sker och känsligheten hos dem som utsätts för störningen. Särskilda krav kan ställas i ett redan mycket belastat område (prop. 1997/98:45 Del 1 s. 232 och Del 2 s. 25).

En annan bestämmelse som ska tillämpas när det gäller vattenverksamhet som kan skada fisket finns i 11 kap. 8 § miljöbalken där det anges att verksamhetsutövaren utan ersättning ska vidta och för framtiden underhålla behövliga anordningar för fiskens framkomst eller fiskets bestånd, släppa fram vatten för ändamålet samt iaktta de villkor eller förelägganden i övrigt som på grund av verksamheten kan behövas till skydd för fisket i det vatten som berörs av vattenverksamheten eller i angränsande vattenområde. Vidare anges att om nyttan av ett villkor inte skäligen kan anses motsvara kostnaden som förorsakas, kan verksamhetsutövaren befrias från skyldigheten.

Behov av skyddsåtgärder och försiktighetsmått i form av anläggande av fiskväg ska således bedömas främst utifrån dessa regler och det får göras en individuell bedömning vid varje enskilt tillfälle. Vid åtgärder såsom ombyggnad av dammar brukar vanligtvis bästa möjliga teknik anses vara att det anläggs en fiskväg, om negativ påverkan sker. Detta gäller särskilt vid ombyggnad för vattenkraftverksamhet, då anläggningen får en ändrad funktion eller vattenreglering.

I detta fall gäller ansökan endast underhållsåtgärder som en dammägare är skyldig att vidta enligt 11 kap. 17 § miljöbalken och som vanligtvis inte kräver tillstånd. De åtgärder som detta gäller är utbyte av rostskadade ståldetaljer, främst falsar och gåtar i utskoven. Vidare ska bl.a. skadade betongdelar eller rötskadade luckor och sättar

repareras eller ersätts. Detta kommer inte att innebära någon ändrad utformning eller funktion avseende anläggningen. Det har inte heller framkommit att de underhålls-åtgärder som getts tillstånd för skulle på ett negativt sätt påverka möjligheten att uppnå miljökvalitetsnormen för vatten i Ranån eller medföra ytterligare negativ påverkan på fisket. Vid en avvägning enligt 2 kap. 7 § miljöbalken skulle kostnaderna i detta fall inte heller stå i rimlig proportion till nyttan av en fiskväg. Vad länsstyrelsen har anfört om de ursprungliga förhållandena avseende vandringshinder saknar betydelse vid den prövning som ska göras i målet. Det finns därför i detta fall förutsättningar för att ge tillstånd till verksamheten utan att föreskriva ett villkor om inrättande av fiskväg. Länsstyrelsens yrkande ska således avslås.

När det gäller de villkor som mark- och miljödomstolen har bestämt har länsstyrelsen yrkat en ändring av villkor 3. Stiftelsen har medgett att villkoret ändras enligt yrkandet och Mark- och miljööverdomstolen instämmer i bedömningen att yrkad ändring innebär ett lämpligt förtydligande av villkoret och ska bifallas.

Sammanfattningsvis anser Mark- och miljööverdomstolen att verksamheten omfattas av urminnes hävd samt att tillstånd bör ges till de ansökta åtgärderna för att förbättra dammens tekniska och säkerhetsmässiga status. Det finns inte skäl att föreskriva ett villkor om anläggande av fiskväg. Mark- och miljödomstolens dom ska därför ändras endast avseende villkor 3 på sätt som framgår av domslutet.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast 2021-01-15

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Anna Tiberg och Roger Wikström, referent, tekniska rådet Ingrid Johansson samt hovrättsrådet Ulf Wickström.

VÄNERSBORGS TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2019-06-28
meddelad i
Vänerns borg

Mål nr M 70-17

SÖKANDE

Stiftelsen Ransbergs Herrgård

Ombud: WJ

SAKEN

Ansökan om lagligförklaring av befintlig dammanläggning m.m. i Ranån, vid Ransbergs Herrgård, i Munkfors kommun

Avrinningsområde: 135 N: 6629205 E: 410988

DOMSLUT

Tillstånd m.m.

Mark- och miljödomstolen förklarar att dammen vid Ransbergs Herrgård i Munkfors kommun är av laga beskaffenhet samt att Stiftelsen Ransbergs Herrgård har rätt att dämna vattenytan vid dammen.

Mark- och miljödomstolen lämnar Stiftelsen Ransbergs Herrgård tillstånd att på den på fastigheten A liggande dammen;

dels utföra skyddsårebyggande underhållsarbetet,

dels avsänka vattenytan i dammen när det skyddsårebyggande underhållsarbetet utförs och

dels om det visar sig erfordrerligt att få lägga ut en fångdamm för att kunna arbeta i torrhet.

Dok.Id 435938

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 1070 462 28 Vänerns borg	Hamngatan 6	0521-27 02 00 E-post: mmd.vanersborg@dom.se www.vanersborgstingsratt.domstol.se	0521-27 02 80	måndag – fredag 08:00–16:00

Villkor

Vattenhushållning

1. Skötseln av dammen ska ske så att vattennivån +106,02 meter (dämningsgräns) kan hållas eller den nivå som uppstår vid fullt öppen damm.
2. Genom dammanläggningen ska alltid minst tillrinningen släppas.
3. Vid de situationer då vattennivån i dammen sänks av för att sedan fyllas upp igen ska minst 20 l/s släppas i nedströmsfåran under den tid dammen fylls upp till dämningsgränsen.

Övriga villkor

4. Arbetena ska bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad sökanden angett i ansökningshandlingarna och i övrigt uppgett och åtagit sig i målet.
5. Arbetena ska så långt möjligt utföras i torrhet och i övrigt så att grumling minimeras.
6. För kontroll av vattenståndet uppströms dammen ska det finnas en vattenståndsskala på vilken nivån +106,02 meter tydligt är markerat.
7. Grumlande arbeten ska utföras i huvudsak under perioden från och med juli till och med augusti.
8. I god tid innan arbetena påbörjas ska Stiftelsen Ransbergs Herrgård inge ett kontrollprogram till tillsynsmyndigheten.

Miljökonsekvensbeskrivningen

Mark- och miljödomstolen godkänner den i ärendet inlämnade miljökonsekvensbeskrivningen.

Arbetstid

Arbetena ska vara utförda inom 3 år från det att domen vunnit laga kraft.

Oförutsedd skada

Anspraak i anledning av oförutsedd skada får framställas inom 5 år från arbetstidens utgång.

Verkställighet

Tillståndet får tas i anspråk även om domen inte vunnit laga kraft. Detta förutsätter dock att Stiftelsen Ransbergs Herrgård ställer säkerhet hos Länsstyrelsen i Värmlands län för den ersättning som kan komma att utgå om domen ändras.

Prövningsavgiften

Prövningsavgiften fastställs till 5 000 kr. Avgiften är betald.

Rättegångskostnader

Stiftelsen Ransbergs Herrgård ska betala ersättning för rättegångskostnader till Länsstyrelsen i Värmlands län med 21 600 kr. På beloppet ska ränta utgå enligt lag.

ANSÖKAN

Stiftelsen Ransbergs Herrgård (nedan även benämnd sökanden) har ansökt om lagligförklaring av befintlig dammanläggning i Ranån, Munkfors kommun, respektive tillstånd till planerade underhållsarbeten och att med dammanläggningen få bedriva vattenverksamhet.

Sökanden har yrkat

att befintlig dammanläggning i Ranån vid Ransbergs Herrgård lagligförklaras,

att tillstånd lämnas att utföra skyddsförebyggande underhållsarbete av befintlig anläggning,

att med dammanläggningen få dämna till nivån +106,02 meter eller den nivå som uppstår vid fullt öppen damm,

att genom dammanläggningen alltid framsläppa minst tillrinningen,

att under det skyddsförebyggande underhållsarbetet i regleringsdammen tillfälligtvis få avsänka dammen, och

att om det visar sig erforderligt att få lägga ut en fångdamm för att kunna arbeta i torrhet vid det skadeförebyggande underhållsarbetet i regleringsdammen.

Sökanden har slutligen hemställt att arbetstiden för att utföra underhålls- och skyddsförebyggande åtgärder ska fasställas till tre år, att tiden för på grund av oförutsedd skada ska framställas senast inom fem år efter arbetstidens utgång, att domstolen godkänner den i ärendet inlämnade miljökonsekvensbeskrivningen och att arbetena får påbörjas innan domstolens dom vinner laga kraft.

Följande villkor har föreslagits för verksamheten.

- a. Arbetena ska bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad sökanden angett i ansökningshandlingarna och i övrigt uppgett och åtagit sig i målet.
- b. Arbetena ska så långt möjligt utföras i torrhet och i övrigt så att grumling minimeras.
- c. För kontroll av vattenståndet uppströms dammen ska sökanden bibehålla den uppsatta vattenståndsskalan på vilken nivån +106,02 meter tydligt är markerat.
- d. Grumlande arbeten utförs i huvudsak under perioden juli till och med augusti.

Stiftelsen Ransbergs Herrgård har redovisat ansökan i huvudsak enligt följande.

Orientering

Sökanden ansöker om lagligförklaring av befintliga anläggningsdelar samt tillstånd att utföra nödvändiga underhållsarbeten i befintlig dammbyggnad och för all framtid bibehålla dammbyggnaden i Ranån, på sätt och villkor som anges nedan och i de i närslutna bilagorna, vilka fogats till ansökan.

Dammbyggnaden vid Ransbergs Herrgård har sin belägenhet i vattenförekomsten Ranån (SE663245-136599) som är ca 10 km lång från utloppet i Ransjön till mynningen i Klarälven. Ranån ligger inom Klarälvens avrinningsområde som ingår i huvudavrinningsområdet Göta älv. Ranån har under mycket lång tid används för kraftproduktion.

JB, borgmästare i Karlstad, började år 1646 att bygga hammar- smedjorna vid Ranån. Från Nedre Hammaren som privilegierades år 1646 gick byggnationen vidare till Mellanhammaren (Bergget) och Övre hammaren (Ransbergs Herrgård), som fick sitt privilegiebrev år 1661. Dammen har också kunnat identifieras på olika kartor, bl.a. en sockenkarta från Övre Ullerud från år 1707 (Wallring).

Dammen vid Ransberg beskrivs i en flottledsdom för inrättande av allmän flottled, från 1917. I det sammanhanget skrevs följande *"Ur den 8 km långa Ransjön utfaller vattendraget, numera benämnt Ranån nära sjöns nedre ända, bildar flera mindre*

fall, i vilka finnas uppförda 5 flottningsdammar med rännor, och rinner emellan dessa tämligen spakt till Ransberg, varest den på en sträcka av 1,16 km faller 53 m. Av denna fallsträcka utnyttjas den övre 35 m höga delen för drivande av Ransbergs pappfabrik och därnedan c:a 10 meters fallhöjd i det sk. Trädgårdsfallet för drivande av gårdens lantbruksmotorer och belysningsverk, varjämte en del av kraften medelst lindelning återföres till fabriken. Den övriga delen av fallet, särskilt dess låglutande nedre del användes ej. Fallet jämte drivna verk och hela jordegendomen tillhör Forshaga sulfittaktiebolag."

Stiftelsen Ransbergs Herrgård bedriver kurs- och lägerverksamhet vid Ransberg. I den historiska miljön som Ransberg utgör är dammbyggnaden och vattenspegeln ett centralt inslag. Lagligförklaringen av anläggningen syftar till att säkerställa att den gamla unika bruksmiljön kan bevaras för kommande generationer och att vattenområdet kan användas för rekreation på samma sätt som skett hittills. Dammbyggnaden kommer att bibehållas och nödvändigt underhåll utföras för att säkerställa dess säkerhet och förmåga att avbörda tillrinningen.

Höjdsystem

Som anläggningens huvudfix föreslås en i berg inborrade rostfri dubb med 16 mm diameter. Dubben är belägen omedelbart nedströms om dammen på höger strand, (se ritning i Teknisk Beskrivning (bilaga A till ansökan, flik 1) benämnd M:A1:02.

Fixpunkten har höjden +102,99 (RH 2000).

Nedan angivna koordinater har hämtats från Lantmäteriets databas.

Dammbyggnad Ransberg N 6629209 (Sweref 99 TM)
E 410985

Vattenmål och domar

Under rubriken Orientering framgår att dammen vid Ransberg har funnits sedan i mitten av 1600-talet, eventuellt kan dammbyggnaden ha tillkommit ännu tidigare.

Hammarsmedjan vid Ransberg lades ner ca 1889 då en slipmassfabrik uppfördes på platsen för att ta tillvara på arbetskraften. Ransbergs pappfabrik byggdes under åren 1889-90 och var i bruk till 1938 då den lades ner. På en vägg inne i herrgårdens matsal hänger en tavla med byggnadsritning på fabriken. Fallhöjden lär ha varit ca 30 m och via en tub fördes vattnet från Ranån ner till fabriken. Vattnet drev turbinerna som i sin tur drev de stora slipstenarna.

Sökanden har inte kunna återfinna några andra äldre skriftliga tillstånd än ett privilegiebrev från 1661 för dammbyggnaden vid Ransberg (se bilaga B till ansökan).

I övergångsbestämmelserna till vattenlagens (1983:291) införande den 5 maj 1983 framgår av 9 § 2 stycket att frågan om lagligheten av en vattenanläggning som har tillkommit före ikraftträdande av den nya vattenlagen utan tillstånd enligt vattenlagen (1918:523) eller motsvarande äldre bestämmelser bedöms enligt de bestämmelser som gällde vid anläggningens tillkomst. Samma bestämmelser finns införda i 18 § i lagen (1998:811) om införande av miljöbalken.

Under de århundraden som förflutit sedan tillkomsten har underhållsarbeten utförts vid många tillfällen. Det har bl.a. skett betongpågjutningar som är i kontakt med vatten och samtidigt utsatta för frostpåverkan och är därför i behov av underhållsåtgärder.

Lagligheten i dammbyggnaden bör ändå prövas efter 1880 års vattenrättsförordning eftersom de underhållsarbeten som utförts senare inte har förändrat den ursprungliga utformningen. Tillstånd till utförande av underhållsåtgärder i dammbyggnaden och att med dammbyggnaden bedriva vattenverksamhet bör prövas enligt miljöbalkens bestämmelser.

Sökanden vill här påminna om Mark- och miljööverdomstolens domar M 2767-15, M 4466-15, M 7539-15 och M 7542-15. Genomgående för dessa fyra domar är att de säger följande ”Den vattenrättsliga rådigheten till det framrinnande vattnet och

den civilrättsliga rätten till dämning torde i allmänhet inte kunna ifrågasättas med hänsyn till anläggningarnas ålder och att verksamheten inte tidigare har ifrågasatts".

Prövningsförfarande

Ansökan om lagligförklaring av dammbyggnaden i Ransberg söks enligt bestämmelserna i 18 § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken och 11 kap. miljöbalken och ska behandlas av Vänersborgs tingsrätt, mark- och miljödomstolen.

Planförhållanden

Berört område omfattas inte av detaljplan och planerade åtgärder står inte i strid mot gällande översiktsplan för kommunen. Planerna står inte heller i strid mot miljöbalkens bestämmelser om strandskydd.

Utbyggnadsvitsord

Hela regleringsdammen med uppdamning finns på sökandens fastighet A som därmed har rådighet enligt bestämmelserna i 2 kap i lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.

Hydrologiska förhållanden

Dammanläggningen dämmer inte upp någon större yta än ca 150 x 70 m motsvarande ca 1 ha. Vatteninnehållet är ca 10 000 m³. Dammanläggningen utgör inte något regleringsmagasin utan det framrinnande vattnet släpps direkt vidare. SMHI har tagit fram uppgifter om vattenföringens varaktighet och karakteristiska värden. Följande data har redovisats i ett hydrologiskt dimensioneringsunderlag daterat den 30 mars 2015.

Avrinningsområde	79 km ²
Sjöandel	9,1 %
Högvattenföring med 100 års återkomsttid (HHQ100)	15 m ³ /s
Högvattenföring med 50 års återkomsttid (HHQ50)	13 m ³ /s
Medelhögvattenföring (MHQ)	6,0 m ³ /s
Medelvattenföring (MQ)	1,0 m ³ /s

Medellågvattenföring (MLQ)	0,15 m ³ /s
Lågvattenföring med 50 års återkomsttid (LLQ50)	0,02 m ³ /s

Tidigare har Ransjön, som ligger 5 km uppströms Ransberg, varit reglerad för den verksamhet som bedrivits under århundraden längs Ranån och därefter för kraftverksändamål till förmån för Dejefors och Forshaga kraftverk i Klarälven.

Ägaren till kraftverken har dock numera frånträtt sin regleringsrätt och dammbyggnaden vid Ransjöns utlopp har anpassats till en oreglerad vattenframrinning. Detta har skett genom att utskovsluckorna demonterats och en konstgjord tröskel av sten och jordmaterial har anlagts uppströms om dammen.

Vattenhushållning

Dammen dämmer idag till nivån +106,02 m (RH2000). Sökanden avser inte att förändra den sedan lång tid tillbaka hävdade dämmningsgränsen. Om samtliga avstängningsanordningar är öppna får nämnda dämmningsgräns överskridas.

Sökanden kan inte se att det finns något behov av en fastställd minimitappning eftersom det framrinnande vattnet släpps ograverat vidare. Magsinet är betydelseöst för all slag av reglering och har inte heller någon ekonomisk betydelse. Mot bakgrund därav ska sökandens yrkande ses, om att genom dammanläggningen alltid framläppa minst tillrinningen.

Sökanden avser att placera en pegelskala på lämplig plats i dammbyggnaden med dämmningsgränsen tydligt markerad.

Beskrivning av befintliga anläggnings delar

Dammbyggnaden vid Ransbergs Herrgård har närmare beskrivits i Teknisk Beskrivning, (se bilaga A till ansökan).

Dammbyggnaden är uppförd av stenmurverk av natursten med anslutningar mot stränderna av jordfyllning. Stenmurverken är utförda i s.k. kallmursteknik, dvs. att

murverken i huvudsak saknar fogmaterial. Den har fyra utskov som är försedda med luckor och sättrar av trä. Dammbyggnadens krön används för gång- och cykeltrafik. Över utskovsöppningarna finns en brobana av trä som vilar på stålbalkar. Dammbyggnaden är unik med hänsyn till sin ålder och att den i stora delar är i ursprungligt utförande. Vid uppförandet på 1600-talet var dammbyggnaden sannolikt en av de största i regionen. Till följd av att industriepoken i Ranån tog slut tidigt i början av 1900-talet har inte dammen byggts om för att användas för andra ändamål eller förvanskats nämnvärt i övrigt.

Under de århundraden som förflutit sedan tillkomsten har underhållsarbeten utförts vid många tillfällen. Falsar och gåtar i utskoven är av stål som nu är i behov av underhåll eller utbyte.

Planerade åtgärder

Planerat underhållsarbete har beskrivits i Teknisk Beskrivning, (se bilaga A till ansökan).

Mark för anläggningen

Dammbyggnaden i Ransberg får även i fortsättningen i sin helhet sin placering på fastigheten A.

Avverkning och röjning

Lagligförklaringen av dammen vid Ransbergs Herrgård och det planerade underhållsarbeten kommer inte att erfordra någon avverkning eller röjning, eftersom åtgärderna inte kommer att innebära någon förändring av dammbyggnadens utformning.

Miljöpåverkan

I bifogad miljökonsekvensbeskrivning (förkortat MKB), se bilaga B till ansökan, redogörs det för förväntade miljökonsekvenser som följer av en lagligförklaring av dammbyggnad med en inaktiv reglering av dammbyggnaden (släppa det framrinnande vattnet vidare) och som underhållsarbetet kan medföra i Ranån. Fortsatt

användande av regleringsdammen bedöms inte ha någon påverkan på miljöintressena eller andra motstående intressen utan är en nödvändighet för att kunna bevara kulturmiljön och naturvärdena i området.

Vid genomgång av motstående intressen i närområdet kan det konstateras att lagligförklaringen av Ransbergs dammbyggnad inte berör något Natura 2000-område. I översiktsplanen för Munkfors och Forshaga kommun uppges att området kring Ransäters kyrka och Ranådalen upp till Ransbergs herrgård omfattas av områdesbestämmelser till skydd för den kulturhistoriskt värdefulla miljön. Ett lokalt miljömål är att området runt Ransberg och längs Ranån är kulturresevat år 2017.

Dammen och dess närmaste omgivning är skyddad enligt Kulturmiljölagen (ICLVIL) som en fast fornlämning. Detta har beskrivits närmare i bifogad MKB.

Tillåtlighet

Kostnaden för planerad upprustning av befintlig dammbyggnad kan beräknas till ca 350 000 kr. Nyttan är att man bevarar en fast fornlämning samt att den omgivande kulturmiljön och den värdefulla naturmiljön bibehålls. Sökanden kan inte se att det uppstår några som helst skador av att bibehålla befintlig dammbyggnad med de underhållsarbeten som planeras i dammbyggnaden. Övriga kostnader är 150 000 kr (tillståndsansökan).

MKB-process och miljö kvalitetsnormer

I vad som närmare har redogjorts för i beskrivning av förväntade miljökonsekvenser har sökanden samrått med länsstyrelsen, kommun, i övrigt berörda fastighetsägare och andra intresserade. Sökanden har även sökt kontakt med Svenska Naturskyddsföreningen, men inte fått något svar.

I vad som är känt för sökanden har regeringen inte meddelat några speciella föreskrifter om kvaliteten på mark, vatten, luft eller miljön i övrigt inom det område som berörs av vattenföretaget. Enligt 5 kap 1 § miljöbalken får dock regeringen överlåta till en myndighet att meddela miljö kvalitetsnormer. Regeringen har i 4 kap.

1 § förordningen (2004:660) om förvaltning av kvaliteten på vattenmiljön föreskrivit att varje vattenmyndighet ska fastställa kvalitetskrav för bl.a. ytvattenförekomster. Vattenmyndigheten för Västerhavets distrikt har i 14FS 2009:533 fastställt sådana miljökvalitetsnormer.

Fiske

Fiskenäring förekommer inte i närområdet, varför hinder inte kan mötas från denna synpunkt. Den aktuella sträckan är sedan länge påverkad av reglering vid Ransjöns utlopp och flottningsverksamhet. Hela Ranån är sedan länge påverkat av vatten-kraftutvinning i samband med tidigare industriell verksamhet i området. Huruvida fallet vid Ransberg utgör ett naturligt vandringshinder eller inte har inte tagits ställning till i denna ansökan. Sökanden kan bara konstatera att det av flottledsdomen framgår att Ranån på en sträcka av 416 km faller 53 m och att på denna fallsträcka utnyttjas den övre 35 m höga delen för drivande av Ransbergs pappfabrik. Sökanden kan vidare konstatera att det enligt länsstyrelsens bedömning finns flera naturliga definitiva vandringshinder för fisk i Ranån. Oavsett dammen vid Ransberg så finns det idag alltså ingen möjlighet för fisk från Klarälven att ta sig upp till Ransjön.

Rapporten "Ranån, Rapport över genomförda åtgärder 2002-2006" visar att det sannolikt heller aldrig har varit möjligt/naturligt för fisk att vandra i Ranån. Vid genomförande av biotopvårds åtgärder i den övre delen av ån har minst fyra sprängningar och trösklingar genomförts för att möjliggöra fiskvandring. Mot bakgrund därav ser sökanden inte att det finns behov av anläggande av vandringsväg.

Rörliga friluftslivet

Det rörliga friluftslivet har en stor betydelse för kursgårdens gäster. Bron över dammbyggnaden nyttjas som strövstråk och skulle den försvinna så innebär det en stor förlust för det rörliga friluftslivet.

Markskador

Lagligförklaring av Ransbergs dammbyggnad med oförändrad vattenspiegel och planerade underhållsarbeten kommer inte att innebära några markskador eller någon övrig påverkan på området utöver vad som sker på egen mark. Skulle det ändå visa sig att det uppstår ytterligare skador som inte här har förutsetts och som inte kan anses ha reglerats tidigare, skall dessa skador hänskjutas till så kallad oförutsedd skada.

Tekniska skador

Några tekniska skador kommer inte att uppstå vid lagligförklaringen av dammbyggnaden i Ransberg. Skulle det ändå visa sig att tekniska skador uppstår, föreslår sökanden att de hänskjuts till så kallad oförutsedd skada.

Erosion

Sökanden bedömer att det inte föreligger någon risk för erosion utöver det som sker i dag och därför är det inte motiverat att bygga särskilda erosionsskydd. Om det mot förmodan ändå uppstår erosionsproblem nedströms föreslår sökanden att dessa eventuella skador hänskjuts till så kallad oförutsedd skada.

Vattenverksamheter

Det finns inte några ytterligare vattenverksamheter som berörs av den sökta lagligförklaringen av dammbyggnaden i Ransberg.

Kulturmiljö

Dammbyggnaden i Ransberg ligger inom ett område som är mycket känsligt ur kulturhistorisk synpunkt. Kulturmiljön har närmare behandlats ovan och i bifogad MKB.

Allmänna hänsynsregler m.m. enligt 2 kap. miljöbalken

2 kap. 2 § kunskapskravet

Sökanden har erfarenhet och kunskap för att tillgodose genomförandet av yrkandet (lagligförklaring av dammbyggnad) såsom mångårig innehavare av dammanläggningen. Därigenom anser sig sökande ha den kunskap som erfordras enligt miljöbalkens bestämmelser.

2 kap. 3 § försiktighetsprincip

Planerat arbete med lagligförklaring och underhåll av befintlig dammanläggning torde inte kunna medföra några risker för människors hälsa eller några skador på miljön.

2 kap. 4 och 5 §§ produktvalsprincipen samt hushållnings- och kretsloppsprincipen

Sökanden avser att för planerade underhållsarbeten, i den mån det kommer att behövas maskiner, kräva att entreprenören ska använda sig av oljor som inte på något sätt kan skada miljön. I övrigt kommer det inte att användas några kemiska produkter eller biotekniska organismer som kan befaras medföra risker för människors hälsa eller för miljön vid planerade arbeten. Vad gäller val av produkter i underhållsarbetet så kommer det att ske i samråd med sakkunniga på underhåll av unika kulturmiljöer.

2 kap. 6 § val av plats

Val av plats är given på grund av den nuvarande dammanläggningens läge. Detaljplan eller områdesbestämmelser motverkas inte av det ansökta företaget såvitt sökanden kunnat finna.

3 kap. 1 § miljöbalken

Sökanden anser det uppenbart att hinder mot företaget inte kan mötas ur allmän planeringssynpunkt. Planerad åtgärd motverkar inte heller intentionerna i Munkfors kommuns översiktsplan.

5 kap. miljöbalken, miljö kvalitetsnormer

Miljö kvalitetsnormer har närmare behandlats i till ansökn bifogad MKB.

16 kap. miljöbalken

16 kap. 7 § följdföretag

Några följdföretag uppkommer inte i samband med lagligförklaring eller planerade underhållsåtgärder vid dammen på Ransbergs Herrgård.

Markintrång

Den vattenverksamhet som nu prövas enligt yrkandena medför inte några skador som erfordrar särskild skadereglering.

22 kap. 25 § miljöbalken

Byggtiden för utförande av underhållsarbeten har beräknats till ca 0,5 år, men för att ha möjlighet att avvakta lämplig konjunktur hemställs om en byggtid om 3 år.

24 kap. 13 § miljöbalken

Sökande föreslår att tid för oförutsedd skada sätts till 5 år.

Sakägarförteckning

I till ansökan bifogad samägarförteckning har berörda fastighetsägare förtecknats. Även fastighetskarta som redovisar berörda fastigheter finns i ansökan.

Avgift för prövning av vattenverksamheten

Beräknad kostnad för planerade åtgärder med dammen på Ransbergs Herrgård har beräknats till ca 0,5 miljoner kr, grundavgiften föreslås därför att utgöra 5 000 kr i enlighet med bestämmelserna i 3 kap. 4 § förordningen om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken.

Miljökonsekvensbeskrivning

Sökanden har, som framgått ovan, även inkommit med en MKB. (Se närmare bilaga B till ansökan.)

Komplettering av ansökan med anledning av ny lagstiftning som trätt i kraft den 1 januari 2019

I och med att en ny lagstiftning har trätt i kraft den 1 januari 2019 har sökanden av mark- och miljödomstolen givits möjlighet att inkomma med en komplettering och har anfört i huvudsak följande.

Av dom av Mark- och miljööverdomstolen M 4798-17 framgår följande "Vattenverksamhetsutredningen föreslog ett förtydligande av 5 § MP (SOU 2013:69 s. 187 ff) och nu införs en ny bestämmelse, 5 a § MP, där det anges att urminnes hävd, privilegiebrev och andra särskilda rättigheter att förfoga över vatten som avses i 2 kap. 41 § ÄVL är att jämställa med tillstånd enligt miljöbalken. Verksamheter som omfattas av urminnes hävd ska därmed anses ha miljöbalks-tillstånd. För att en samlad prövning av en sådan verksamhet ska ske krävs att verksamhetsutövaren själv tar initiativ till det eller att en myndighet begär omprövning enligt 24 kap. 5 § miljöbalken. För verksamheter som har eller har tillkommit för att ha en funktion för produktion av vattenkraftsel införs däremot krav på moderna miljövillkor (prop. 2017/18:243, s. 102). Lagändringen träder i kraft den 1 januari 2019 och det saknas särskilda övergångs-bestämmelser för ändringen i MP. Detta innebär att bestämmelsen ska tillämpas direkt vid ikraftträdandet, oavsett när ett mål eller ärende har inletts."

Dammbyggnaden vid Ransbergs Herrgård har funnits mycket länge. JB, borgmästare i Karlstad, började år 1646 att bygga hammarsmedjorna vid Ranån. Övre hammaren (Ransbergs Herrgård) fick sitt privilegiebrev år 1661, privilegiebrev finns som helhet i bilaga B till ansökan. Dammen vid Ransbergs Herrgård har identifierats på olika kartor, bl.a. annat på en sockenkarta från Övre Ullerud från 1707 (Wallring). Anläggningen är unik med hänsyn till sin ålder och att den i stora delar är i ursprungligt utförande. Dammen är tillsammans med resterna från den gamla stångjärnshammaren nedströms dammen skyddade som en fast fornlämning. Sökanden anser därmed att dammen vid Ransbergs Herrgård torde ha tillstånd enligt miljöbalkens bestämmelser, enligt vad det har redogjorts för här ovan. Vid dammen sker inte någon kraftutvinning och reglering av dammluckorna sker endast vid mycket höga flöden för att minimera risken för översvämning.

Verksamheten vid dammbyggnaden har eller har inte tillkommit för att ha en funktion för produktion av vattenkraftsel. Under samrådsprocessen har länsstyrelsen ändå betonat att trots att ingen egentlig reglering sker, ska sökanden ändå ansöka om vattenverksamhet. I ett yttrande den 1 juni 2016 skriver länsstyrelsen följande. "Länsstyrelsen anser även att en lagligförklaring- om den bifalls - endast ger rätt att bibehålla en vattenanläggning, men inte någon rätt att medelst vattenanläggningen och tillhörande manöveranordningar bedriva vattenverksamhet. Om ifrågavarande damm endast lagligförklaras utan att något tillstånd till vattenverksamhet samtidigt meddelas anser länsstyrelsen att dammluckorna ska hållas i öppet läge för att inte strida mot miljöbalkens bestämmelser."

Sökandens bemötte detta yttrande med följande. Sökanden menar att det inte bedrivs någon verksamhet vid dammen idag, dammens enda funktion är att upprätthålla en jämn vattenyta och skydda omgivande miljö. Angående vattenhushållningsbestämmelser så är dämmningsgränsen hävdad och fyller inte någon annan funktion. Dammen kommer vara möjlig att reglera men det kommer endast att göras utifrån aktuell vattenföring i ån dvs. skyddsreglering vid mycket höga flöden. Att låta dammluckorna stå öppna skulle påverka främst de höga kulturmiljövärdena mycket negativt, men också naturmiljövärden kan komma att påverkas negativt av det. Vid ett extra samrådsmöte (den 15 november 2016) innan ingivande av ansökningshandlingarna, redogjorde länsstyrelsen för sitt ställningstagande att dammluckorna ska hållas i öppet läge om dammen endast lagligförklaras mot bakgrund av att dämning och reglering av vatten är en verksamhet som kräver tillstånd. Har man inget tillstånd bör man för att inte riskera att drabbas av straffansvar undvika att bedriva tillståndspliktig verksamhet. Utifrån länsstyrelsens synpunkter beslutade sig sökanden för att förutom att ansöka om lagligförklaring även ansöka om tillstånd enligt miljöbalken för att få bibehålla dammens dämmande funktioner. Sökanden har i MKB redovisat vad som händer med dammen/fornlämningen vid ett förändrat flöde. Vid en utrivning eller genom att göra som länsstyrelsen föreslår ta bort dammluckorna, kommer flödet genom anläggningen att uppvisa samma flödesregim som i vattendraget i övrigt, dvs. snabba förändringar och stora amplituder. Vattnet kan då leta sig andra vägar än i den fåra som nu gällt i 350 år vilket kan komma att påverka fornlämningen och hammarområdet nedströms negativt. I Tekniska beskrivning konstateras att dammen har skyddats från förskjutningar och deforma-

tioner eftersom den under alla år har bevarats som hålldamm med en vattenyta på uppströmssidan. Vid övergivna dammar som inte används orsakar skadlig frysning och tjäle rubbningar, sättningar och förändringar vilket i sin tur leder till ökad nedbrytning, erosion och bortspolning. En dammbyggnad av den typ som finns vid Ransberg kommer på sikt att förstöras om den inte skyddas mot frysning och åtföljande påverkan av tjäle.

Av dom av Mark- och miljööverdomstolen mål nr M 4798-17 framgår följande.

"Den övre dammen vid Lillälgsjön är försedd med dammluckor och är reglerbar. Viss reglering sker också. Det bedrivs alltså vattenverksamhet vid denna damm. Av den utredning som finns i målet framgår att verksamheten har bedrivits på platsen under mycket lång tid. Det finns privilegiebrev som avser rätt att driva bruk. Dammen får i vart fall anses omfattas av urminnes hävd. Även den vattenverksamhet som anläggandet av dammen medförde får anses omfattas av urminnes hävd."

"Det bedrivs tillståndspliktig vattenverksamhet vid den övre dammen vid Lillälgsjön. Denna verksamhet omfattas av urminnes hävd, som från och med den 1 januari 2019 jämföras med ett miljöbalkstillstånd."

Med hänvisning till den nya lagstiftningen samt prejudicerande dom från Mark- och miljööverdomstolen den 19 december 2018, torde enligt sökandens uppfattning, den reglering som sker av dammen vid Ransbergs Herrgård också omfattas av urminnes hävd. Som en följd av ovan nämnda anser sökanden att det som återstår att pröva av mark- och miljödomstolen i förevarande mål är de underhållsåtgärder som planeras och för vilket det har sökts tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken för att genomföra.

INKOMNA YTTRANDE OCH SYNPUNKTER

Länsstyrelsen i Värmland har inledningsvis haft huvudsakligen följande synpunkter.

Länsstyrelsen yrkar, för det fall ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen inte ändras och kompletteras på ett sådant sätt att de kan utgöra underlag för en sakprövning, i första hand att ansökan ska avvisas. För det fall ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen inte kompletteras på ett sätt som visar att det finns förutsättningar för bifall yrkar länsstyrelsen, i andra hand, att ansökan ska avslås. Länsstyrelsen yrkar ersättning för rättegångskostnader i målet med belopp som preciseras senare.

Ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen

Målet avser både ansökan om lagligförklaring av den i målet aktuella dammen och tillstånd till vattenverksamhet vid anläggningen. Ansökan har, i den del av ansökan

som inte avser vattenverksamhet som har samband med underhållsarbeten, utformats så att den avser två tillstånd till vattenverksamhet vid dammen: dels tillstånd till dämning till vattennivån +106,02 m eller den nivå som uppstår vid fullt öppen damm, dels tillstånd att genom dammanläggningen alltid framsläppa minst tillrinningen. Stiftelsens ansökan om tillstånd till vattenverksamhet har fått en sådan utformning att den avser sådant som bör regleras genom villkor i det tillstånd till vattenverksamhet som stiftelsen erhåller vid ett bifall till ansökan (Mark- och miljööverdomstolens dom den 21 januari 2015 i mål nr M 2008-14). Ansökan om tillstånd till vattenverksamhet i denna del framstår således som felaktigt utformad och bör justeras. Av rättspraxis framgår numera att det i mål av förevarande slag föreligger ett krav på en samlad prövning på så sätt att ansökan om lagligförklaring av en anläggning och tillstånd till den vattenverksamhet som bedrivs vid anläggningen måste prövas gemensamt (Mark- och miljööverdomstolens dom den 3 maj 2017 i mål nr M 3924-16). Anledningen är att det inte ansetts lämpligt att i samband med beslut om lagligförklaring föreskriva villkor som i första hand avser att reglera själva vattenverksamheten, eftersom vattenverksamheten ska prövas i en annan ordning och i enlighet med miljöbalkens bestämmelser. Om en ansökan om lagligförklaring och tillstånd till vattenverksamhet görs gemensamt och t.ex. ansökan om tillstånd till vattenverksamhet inte är av en sådan kvalitet att det framgår att förutsättningar för bifall föreligger och därför avvisas eller avslås, bör detta leda till att även ansökan om lagligförklaring avvisas eller avslås. För ansökan om tillstånd gäller krav på att en miljökonsekvensbeskrivning upprättas enligt bestämmelserna i miljöbalken (6 kap. miljöbalken). Bedömningen av om det finns förutsättningar för lagligförklaring ska göras utifrån den lagstiftning som gällde vid tidpunkten för anläggningens tillkomst. Vid en lagligförklaring enligt äldre rätt krävs enligt rådande rättspraxis inte en lika omfattande beskrivning av miljökonsekvenserna som det krävs vid en tillståndsansökan enligt miljöbalken, men en ansökan om lagligförklaring bör innehålla någorlunda konkreta uppgifter om hur anläggningen påverkar naturförhållandena på platsen (Mark- och miljööverdomstolens dom den 24 januari 2012 i mål nr M 7431-11). Det finns väsentliga brister i stiftelsens ansökan och miljökonsekvensbeskrivning. Den miljökonsekvensbeskrivning som stiftelsen har låtit upprätta uppfyller inte de krav som följer av miljöbalkens bestämmelser och bör inte godkännas. Den beskrivning som gjorts av miljökonsekvenserna kan inte heller anses uppfylla de krav som gäller för en lagligförklaring. Stiftelsen har inte tillräckligt utrett vilka skyddsåtgärder och försiktighetsmått som den behöver vidta för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Rannån, den vattenförekomst som dammen ligger inom, har, enligt Vatten-informationssystem Sverige (VISS), bedömts ha måttlig ekologisk status. I VISS anförs som motivering härför bl.a. följande. ”Bedömningen baseras på avvikelser i konnektivitet. Denna kvalitetsfaktor är avgörande för att god ekologisk status ska kunna uppnås. Undersökningar av bottenfauna och fisk visar på hög eller god status, men dessa är inte representativa för den påverkan som finns. Bedömningen är sämre än vid förra klassificeringen (se tidigare bedömningar), då nya bedömningsgrunder har använts för klassificeringen. Vattendraget är försurningspåverkat, men kalkas i tillräcklig utsträckning.” Gällande miljö kvalitetsnormen innebär att Rannån ska ha uppnått god ekologisk status senast 2021 (se 4 § och bilaga 1 till Länsstyrelsen i Västra Götalands läns [Vattenmyndigheten Västerhavet] föreskrifter om kvalitetskrav för vattenförekomster i distriktet [14 FS 2009:533]). I VISS anförs som motivering till kvalitetskravet följande. ”Vattenförekomsten bedöms ha problem med bristande konnektivitet, vilket

beror på en regleringsdamm. Möjliga åtgärder är att skapa en faunapassage runt den. För att kunna precisera lämplig åtgärd bör dammens nuvarande användning utredas. På grund av otillräcklig administrativ kapacitet och att offentlig finansiering saknas bedöms utredning och genomförande av åtgärd inte kunna genomföras för att nå målet god ekologisk status innan år 2021". Enligt VISS har kvalitetsfaktorn Konnektivitet i vattendrag måttlig status. Som motivering till denna klassificering anförs följande. "Bedömningen baseras på att fiskar och andra vandringsbenägna arter bara delvis kan vandra naturligt inom eller genom vattenförekomsten. Här finns vandringshinder som dammar eller andra hinder som människan har byggt". Miljökonsekvensbeskrivning ger ett ensidigt intryck, varvid i princip endast positiva effekter av dammen framhålls, och beskrivningen ger följaktligen också en felaktig bild av vad det innebär att anläggningen bibehålls och vattenverksamheten vid densamma fortsatt bedrivs. En miljökonsekvensbeskrivning bör vara objektivt avfattad och när den, såsom i detta fall, närmast är avfattad som en partsinlaga anser länsstyrelsen att den inte bör godtas som beslutsunderlag, då den inte fyller sin funktion i detta avseende. Det ger även anledning att ifrågasätta om kunskapskravet enligt 2 kap. 2 § miljöbalken är uppfyllt. Den stora negativa miljöpåverkan som dammanläggningar har är väl känd och det finns ett stort behov att vidta miljöförbättrande åtgärder vid befintliga dammar runtom i landet för att uppnå de krav som följer av bl.a. miljöbalken och ramdirektivet för vatten (SOU 2013:69 s. 71-73, 80 och 82-110). I fråga om dammars miljöpåverkan och vägledning för skyddsåtgärder och försiktighetsmått vid sådana anläggningar kan hänvisas till Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:11, Fiskvandring- arter, drivkrafter och omfattning i tid och rum. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25, Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:12, Ekologiska flöden och ekologiskt anpassad vattenreglering. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25, Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14, Anordningar för upp- och nedströmspassage av fisk vid vattenanläggningar. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25, Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:15, Påverkan på strömlevande fisk av anlagda lugnvatten. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25 och Havs- och vattenmyndighetens rapport 2015:26, Miljöåtgärder i vattenkraftverk. Sammanställning av åtgärder för att nå god ekologisk status och god ekologisk potential, Havs- och vattenmyndigheten 2015-12-18. Dammen utgör vandringshinder för fisk och andra akvatiska organismer och i den mån reglering sker med dammen skapas onaturliga flöden i den aktuella vattenförekomsten. Vattenförekomsten hyser bl.a. vandringsbenägna arter som förekommer såväl uppströms som nedströms dammen. Det finns därför behov av att vidta miljöförbättrande åtgärder vid dammen bl.a. i form av inrättande av faunapassage (exempelvis i form av ett inlöp eller omlöp), krav på minimitappning och ekologiskt anpassade flöden.

Ansökan omfattar inte inrättande av faunapassage vid dammen. I ansökan har dessutom angetts att stiftelsen inte tar ställning till om det ursprungligen varit ett naturligt vandringshinder för fisk på den plats som dammen finns. Såvitt länsstyrelsen känner till har det inte platsen för dammen ursprungligen utgjort ett naturligt definitivt vandringshinder. Enligt 16 kap. 10 § miljöbalken är det verksamhetsutövaren som är beviskyldig i fråga om de förhållanden som rådde i vattnet innan verksam-

heten sattes igång, om en vattenverksamhet har bedrivits utan tillstånd. Det är dessutom stiftelsen som, såsom sökande, har bevisbördan för att förutsättningarna för tillstånd är uppfyllda. Såvitt framkommit finns inte något giltigt tillstånd för den aktuella dammanläggningen och den vattenverksamhet som bedrivs vid densamma. Stiftelsen, som inte ens har påstått att det förekommit ett naturligt vandringshinder, har inte i målet visat att det ursprungligen varit ett naturligt definitivt vandringshinder på platsen för dammen. Det får därför antas att det har varit möjligt för fisk och andra akvatiska organismer att passera upp- och nedströms på platsen. Enligt gällande bestämmelser om miljö kvalitetsnormer för vatten, 2 kap. 3 § och 11 kap. 8 § första stycket 1 miljöbalken ska faunapassage normalt inrättas vid dammar (se t.ex. MÖD 2014:15). Såsom utredningsläget ser ut är därför utgångspunkten att det krävs att faunapassage, som möjliggör upp- och nedströmsvandring för fisk och andra akvatiska organismer, inrättas vid dammen, om stiftelsens ansökan ska kunna vinna bifall. När det av ramdirektivet för vatten följer ett krav på inrättande av faunapassage - då det inte finns någon tillämplig undantagsbestämmelse i direktivet - blir kravet absolut (jfr 2 kap. 7 § miljöbalken). Detta följer av en fördragskonform tolkning av de gällande EU-rättsliga bestämmelserna på området. När det av dessa bestämmelser följer ett krav på inrättande av faunapassage - vilket det far anses göra i förevarande fall - måste mark- och miljödomstolen därför avslå en ansökan om lagligförklaring - som enligt Mark- och miljööverdomstolens rättspraxis är att betrakta som ett tillstånd som meddelas i efterhand - eller tillstånd, såvida inte lagligförklaringen eller tillståndet förenas med villkor om inrättande av sådan faunapassage att kravet på god ekologisk status kan uppfyllas i tid (Mark- och miljööverdomstolens dom den 24 januari 2012 i mål nr M 7431-11). Det föreligger m.a.o. ett krav på att en lagligförklaring eller ett tillstånd förenas med villkor om inrättande av faunapassage, eftersom möjligheten att uppnå god ekologisk status i tid annars skulle äventyras (EU-domstolens dom i mål C-461/13). I fråga om krav på faunapassager anförts i Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14 bl.a. följande (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14, Anordningar för upp- och nedströmspassage av fisk vid vattenanläggningar. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25 s. 93). ”En ekologisk anpassning av vattenkraft-exploateringen kräver att fiskpassage tillförsäkras vid alla av människan skapade vandringshinder, både för uppströms- och nedströmsvandrande fisk, något som bör krävas för att uppnå god ekologisk potential/status. Vad som är bästa möjliga teknik är ofta plats och artspecifikt, men många generella riktlinjer kan ges. Det är ofta inte enkelt att kräva att just den eller den tekniken skall användas utan snarare att ställa krav på den funktion som man vet går att uppnå. I USA och England måste en fiskväg godkännas av myndigheterna innan tillstånd till kraftutvinning ges. I dessa länder är tillståndet att nyttja fallrätten inte evig utan lämnas under en tid, i USA 30-45 år (Algesten m.fl. 2013). I England måste motsvarigheten till Havs- och Vattenmyndigheten (The Environment Agency) godkänna designen (Armstrong m.fl. 2010). I dessa länder och även i Tyskland krävs ofta att en fiskvägs funktionalitet bevisas genom försök. Ofta krävs flera modifieringar innan man når tillräcklig effektivitet. Därför bör myndigheterna i Sverige inte bara ställa krav på en bästa möjliga teknik utan även ha krav på fiskvägens totala effektivitet undersöks om inte en säker bedömning kan göras på plats. [...] Det bör [dock] vara verksamhetsutövaren som skall visa att fiskvägen fungerar, och med tillräcklig effektivitet.” Av Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14 framgår också baskrav om att fiskpassage ska ordnas både upp- och nedströms vid enskilda kraftverk/dammar oavsett om passage finns vid upp- eller nedströms liggande kraftverk/dammar eftersom många fiskar företar vandringar, även i liten skala (s. 93). Inrättande av faunapassager vid dammarna utgör således en förutsättning för att lagligförklaring och tillstånd ska kunna

medges. Ansökan är därför för snävt utformad och måste kompletteras, med en viljeförklaring om inrättande av faunapassager, utredning som visar vilka möjligheter som finns att inrätta en faunapassage, utredning som visar vilka krav på faunapassagen som bör ställas med hänsyn till kulturmiljön, tekniska beskrivningar, uppgifter om vilka vattenvolymer som ska tappas i desamma vid olika tidpunkter, behov av mätstation och kontrollprogram, förslag till villkor om flöden i faunapassagen och villkor med krav på funktion och passageeffektivitet m.m., om den ska kunna tas upp till prövning. Att inrättandet av faunapassager inte heller behandlas i miljökonsekvensbeskrivningen, i vilken bl.a. olika alternativa lösningar bör beskrivas osv., utgör också en brist som måste avhjälpas, om ansökan ska kunna tas upp till sakprövning och bifallas. I ansökningshandlingarna argumenteras för att inrättande av en faunapassage förbi det vandringshinder som den befintliga dammen inte bör ske på grund av att det vore olämpligt. Argumentationen får uppfattas som att stiftelsen anser att det vore negativt ur miljösynpunkt och skulle skada den biologiska mångfalden. En faunapassage bör enligt stiftelsen inte heller inrättas vid dammen med hänsyn till kulturmiljövärdena på platsen. Länsstyrelsen har inte något att invända mot stiftelsens argument att det inte bör inrättas faunapassager vid naturliga vandringshinder, dock under förutsättning att det endast är naturliga definitiva hinder för uppströmsvandring, oberoende fiskart och fiskens storlek, som avses. Det bör dock noteras att möjligheter till vandring inte bara avser uppströmsvandring, utan även nedströmsvandring, och att det inte bara är fiskarters möjligheter att vandra, utan även andra akvatiska organismers spridningsmöjligheter som behöver tillgodoses. Inrättande av en faunapassage vid dammen skulle tvärt emot vad som synes vara stiftelsens argumentationslinje vara positivt för den biologiska mångfalden genom att det skulle stävja den genetiska utarmning som artificiella vandringshinder bidrar till, beroende på utformning inte bara för fisk utan även för andra vattenlevande organismer, och bl.a. tillgängliggöra lek- och uppväxtområden för fisk. Enligt stiftelsen innebär Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1143/2014 av den 22 oktober 2014 om förebyggande och hantering av introduktion och spridning av invasiva främmande arter ett generellt förbud mot inrättande av faunapassager eller utrivning av dammar, eftersom det möjliggör "förflyttning" av signalkräfter. Länsstyrelsen delar inte stiftelsens uppfattning att den aktuella EU-förordningen utgör ett sådant generellt hinder mot inrättande av faunapassager (eller utrivning av dammar). Stiftelsens argumentation avseende spridning bygger på en hypotetisk situation där det antas att Rannån nedströms dammen kommer att koloniserars av kräftpestsmittade signalkräfter. För det första så är det alls inte säkert att denna situation kommer att uppstå. För det andra så framstår det som tveksamt att rättfärdiga den skada, på hela det akvatiska ekosystemet med dess mångfald av organismer, som dammen i nuvarande skick orsakar, med att dammen eventuellt skulle kunna vara till nytta för en (visserligen hotad) enskild art, som inte synes förekomma i vattendraget, i en hypotetisk situation. Därtill kommer att den största risken för ett kräftpestutbrott i vattendrag består i illegal utsättning av signalkräfter eller i flytt av t.ex. fiskeredskap som inte desinficerats eller kanoter. Dessutom bör det, om faunapassage anläggs vid dammen och kräftpestsmittade signalkräfter påträffas nedströms densamma, vara möjligt att med relativt enkla medel anpassa faunapassagen på sådant sätt att den medger passage av fisk men inte kräfter, under förutsättning att en sådan åtgärd i det läget bedöms vara lämplig. Det kan diskuteras om stiftelsens argumentation om invasiva arter över huvud är relevant i målet.

Av 2 kap. 3 § miljöbalken och bestämmelserna om miljö kvalitetsnormer för vatten följer krav på minimitappning och ekologiskt anpassade flöden vid den i målet aktuella dammen. Återigen är huvudregeln att de skyddsåtgärder som är motiverade av miljöhänsyn ska utföras. Även minimitappning och ekologiskt anpassade flöden vid dammen utgör en förutsättning för att lagligförklaring och tillstånd ska kunna medges. Stiftelsen behöver utreda frågor om minimitappning i faunapassage och, beroende på val av passagelösning, eventuellt utreda vilken minimitappning som krävs i älvfåran och genom en väl underbyggd motivering visa att en viss föreslagen (i vart fall provisorisk) minimitappning bör gälla. Den utredning om minimitappning som hittills förebragts i målet framstår inte som tillfyllest och stiftelsen kan inte anses ha visat att ansökan om tillstånd att genom dammen alltid framläppla minst tillrinningen motsvarar de krav på minimitappning som följer av miljölagstiftningen. Ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen innehåller över huvud inte utredning om och förslag på villkor om ekologiskt anpassade flöden samt beskrivning av miljöeffekter relaterade till detta. Det ankommer alltså på stiftelsen att utreda vilka (i vart fall provisoriska) krav på minimitappning och ekologiska flöden som ska gälla vid anläggningen. Det kan vara lämpligt att detta sker under en prövotid för att det ska vara möjligt att utvärdera vilka flöden som behövs, för t.ex. en effektivt fungerande faunapassage, och föreslå villkor som säkerställer tillräckliga och miljöanpassade flöden på platsen (se ovan). Ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen behöver således kompletteras även med avseende på minimitappning och ekologiska flöden, om ansökan ska kunna tas upp till sakprövning och bifallas. I ansökningshandlingarna anförs att dammen utifrån det sätt den sköts idag inte hindrar vattnets framrinning och att flödesvariationerna därmed borde vara lika omfattande som om dammen inte fanns på platsen. Detta gäller alltså om inte någon aktiv reglering sker. Stiftelsen anför att vattenföringen vid dammen kommer att vara naturlig och att avbördningen kommer att motsvara tillrinningen, men påstår samtidigt att dammen kommer att ha en flödesdämpande effekt. Det är svårt att förstå hur vattenföringen kan beskrivas som naturlig när dammen samtidigt ska ha en flödesdämpande effekt. Stiftelsens påståenden framstår som motsägelsefulla och stiftelsen bör utveckla resonemanget. Såsom stiftelsen hittills beskrivit den vattenhushållning som ska ske vid dammen, kommer dammen att fungera som en överfallsdamm. Samtidigt synes ansökan om tillstånd till vatten-verksamhet syfta till att möjliggöra fri vattenhushållning från övre dämningegräns till en nedre gräns som endast begränsas av dammens utformning. Komplettering bör ske med uppgift om dammens lägsta tröskelnivå i utskov. Om dammen inte ska användas för vattenreglering skulle ett tillstånd kunna förenas med villkor som innebär att dammen i princip endast får användas som en överfallsdamm. Villkor skulle därvid kunna föreskrivas om undantag som medger eller föreskriver om skyldighet att reglera och förhandstappa vid höga flöden. Stiftelsen bör utreda om det finns skäl att förena ett tillstånd med villkor om skyldighet att förhandstappa om det föreligger risk för höga flöden. Stiftelsen bör i sin ansökan och miljökonsekvensbeskrivning beskriva hur vattenhushållningen närmare kommer att ske och hur denna reglering överensstämmer med naturliga flödesvariationer. Stiftelsen måste visa hur dammen kommer att påverka vattenförhållandena jämfört med en naturlig vattenföring. Nu redovisas endast modellerade data och det redovisas inte några data som visar hur den verkliga vattenföringen ser ut. Det bör noteras att om stiftelsen i framtiden vill förverk-

liga tidigare planer på inrättande av ett vattenkraftverk i Rannån, så finns det anledning för stiftelsen att utgå från att länsstyrelsen då kommer att ställa krav på en samlad prövning, dvs. att lagligförklaringen och tillståndet för dammen, om stiftelsens ansökan vinner bifall i förevarande mål, ska bli föremål för en ny fullständig prövning i samband med att tillståndsfrågan för vattenkraftverket prövas. Stiftelsen måste komplettera målet med utredningar och förslag om villkor som visar att lagligförklaring och tillstånd kan meddelas utan att det kommer i konflikt med miljöbalken eller EU-rätten. Enligt 6 kap. 7 § miljöbalken ska miljökonsekvensbeskrivningen, i ett fall som det förevarande, alltid innehålla bl.a. en beskrivning av de åtgärder som planeras för att skadliga verkningar ska undvikas, minskas eller avhjälpas och hur det ska undvikas att verksamheten eller åtgärden medverkar till att en miljö kvalitetsnorm enligt 5 kap. inte följs, de uppgifter som krävs för att påvisa och bedöma den huvudsakliga inverkan på människors hälsa, miljön och hus hållningen med mark och vatten samt andra resurser som verksamheten eller åtgärden kan antas medföra, och en redovisning av alternativa platser, om sådana är möjliga, samt alternativa utformningar tillsammans med dels en motivering varför ett visst alternativ har valts, dels en beskrivning av konsekvenserna av att verksamheten eller åtgärden inte kommer till stånd (nollalternativet). Nollalternativet och alternativa lösningar bör beskrivas noggrant och objektivt för att beslutsfattare ska få en helhetsbild av projektet och konsekvenserna av detta. Nollalternativet har ett syfte att tjäna som referensförhållande när de olika alternativa lösningarna bedöms. Nollalternativet och alternativa lösningar samt motiveringen till vald lösning utgör en central och väsentlig del i en miljökonsekvensbeskrivning som det bör inte tas lättvindigt på om miljökonsekvensbeskrivningen ska fullgöra sitt syfte som bl.a. beslutsunderlag.

Stiftelsen har inte i miljökonsekvensbeskrivningen tillräckligt beskrivit konsekvenserna av att verksamheten inte kommer till stånd, dvs. i detta fall att ansökan om lagligförklaring eller tillstånd inte bifalles av mark- och miljödomstolen. De konsekvenser som kan förutses efter en avvisning eller ett avslag av stiftelsens ansökan borde ha utvecklats i anslutning till nollalternativet i miljökonsekvensbeskrivningen. Stiftelsen har inte i miljökonsekvensbeskrivningen beskrivit alla de skyddsåtgärder och försiktighetsmått som behöver vidtas för att skadliga verkningar ska undvikas, minskas eller avhjälpas och hur det ska undvikas att verksamheten eller åtgärden medverkar till att en miljö kvalitetsnorm enligt 5 kap. inte följs och att de krav som följer av miljöbalken och ramdirektivet för vatten i stället kommer att efterlevas. I fråga om alternativa utformningar bör miljökonsekvensbeskrivningen innehålla alternativet att vidta de miljöförbättrande åtgärder som krävs för att uppfylla miljöbalkens bestämmelser och ramdirektivet för vatten och de risker som är förknippade med att inte företa dessa ändringar. Olika alternativa utformningar för miljöförbättrande åtgärder bör därvid också redovisas. Konsekvenser i form av skador och olägenheter liksom vinster till följd av alternativen bör redovisas. En motivering till varför en viss lösning bland flera lösningar valts bör finnas i miljökonsekvensbeskrivningen. I miljökonsekvensbeskrivningen ska de uppgifter som krävs för att påvisa och bedöma den huvudsakliga inverkan på miljön lämnas. Stiftelsens beskrivningar av anläggningens och verksamhetens påverkan på miljön är inte i alla delar riktiga och den negativa miljöpåverkan som förekommer förminskas eller förvandlas till något som är positivt för miljön. Det finns uppenbara risker med en sådana oriktiga beskrivningar som stiftelsen lämnat i sin miljökonsekvens-

beskrivning. Det försvårar bedömningen av vad som är den mest fördelaktiga lösningen och vilka krav på miljöförbättrande åtgärder som bör ställas. Stiftelsens beskrivningar är att betrakta som subjektiva argument för den av stiftelsen valda lösningen och för att ansökan ska bifallas. Det finns således en uppenbar risk för att syftet att miljökonsekvensbeskrivningen ska fungera som ett beslutsunderlag förfelas. Stiftelsens miljökonsekvensbeskrivning bör därför inte godtas i nuvarande skick. Enligt 11 kap. 6 § miljöbalken får en vattenverksamhet bedrivas endast om dess fördelar från allmän och enskild synpunkt överväger kostnaderna samt skadorna av den. Mot bakgrund av de stora miljöproblem som är förenade med dammar finns det generellt anledning att vara särskilt uppmärksam på om en sökt verksamhet verkligen uppfyller kraven vid prövningen enligt 11 kap. 6 § miljöbalken. Stiftelsen har i ansökningshandlingarna lämnat en kortfattad beskrivning om den samhällsekonomiska tillåtligheten. Stiftelsen har i målet undervärderat anläggningen och verksamhetens negativa miljöpåverkan. De miljöskador och olägenheter som följer av anläggningen och verksamheten har i linje härmed inte alls beaktats i stiftelsens bedömning av den samhällsekonomiska tillåtligheten. De kostnader som är förenade med miljöförbättrande åtgärder vid anläggningen har inte beaktats. Dessa kostnader är inte heller möjliga att beräkna innan stiftelsen utrett t.ex. vilken lösning avseende faunapassage som, enligt de krav som följer av miljöbalken och EU-rätten, ska inrättas. Stiftelsen har inte närmare beskrivit kostnaderna för framtida underhåll, administration och drift. Utredningen i målet ger vid handen att det krävs miljöförbättrande åtgärder vid dammen. Om inte de miljöförbättrande åtgärder som krävs enligt miljölagstiftningen vidtas kan inte verksamheten anses tillätlig vid den samhällsekonomiska bedömningen. Stiftelsen behöver därför komplettera målet för att kunna visa att verksamheten är tillätlig. Den beskrivning och beräkning av samhällsnyttan som stiftelsen lämnat visar inte att det finns förutsättningar enligt 11 kap. 6 § miljöbalken att medge tillstånd till vattenverksamhet i målet. Stiftelsen anför att den huvudsakliga orsaken till att den ekologiska statusen i Rannån bedömts som måttlig anses vara försurningspåverkan. Av VISS framgår dock att bedömningen gjorts att vattendraget visserligen är försurningspåverkat, men att det kalkas i tillräcklig utsträckning. Enligt VISS är kvalitetsfaktorn Konnektivitet i vattendrag avgörande för att god ekologisk status ska kunna uppnås. Stiftelsen anger i miljökonsekvensbeskrivningen att det är oklart om det är den i målet aktuella dammen som bedömts utgöra vandringshinder. Det är dammen vid Ransbergs herrgård som avses. Det finns bara ett artificiellt definitivt vandringshinder i Rannån och det är den i målet aktuella dammen. När det gäller kvalitetsfaktorn Konnektivitet i vattendrag måste stiftelsen visa hur denna kvalitetsfaktor kommer att iakttas och att verksamheten inte kommer att äventyra uppnåendet av god ekologisk status i tid. Utgångspunkten är att det måste inrättas en faunapassage vid dammen. Vad som framkommit ger också vid handen att uppnåendet av god ekologisk status i tid kommer att äventyras om dammen lagligförklaras och tillstånd till vattenverksamheten meddelas och inte krav på miljöförbättrande åtgärder samtidigt ställs och sedermera vidtas vid dammen i form av bl.a. faunapassage. Stiftelsen anger att flera naturliga vattenfall i Rannån tillsammans med den i målet aktuella dammen försvårar uppnåendet av god ekologisk status i tid. Stiftelsen menar, som det får förstås, att dessa naturliga vandringshindren måste sprängas och trösklas för att möjliggöra fiskvandring, om det ska vara möjligt att uppnå god ekologisk status i Rannån. Påståendena är helt felaktiga. De naturliga vandringshindren

ska inte åtgärdas och de behöver inte åtgärdas för att det ska vara möjligt att uppnå god ekologisk status i ån. Dammen påverkar möjligheterna för fisk och andra vattenlevande organismer att vandra inom Rånån. Många arter har behov av att vandra av olika anledningar: hitta nya lek- och uppväxtområden, födosök, refuger vid störningar m.m. Förekomst av artificiella vandringshinder ska därför normalt åtgärdas med utrivning eller anläggande av passage. Att en vattenförekomst är fragmentiserad på grund av att det förekommer flera naturliga definitiva vandringshinder medför dock att det är desto mer angeläget att åtgärda eventuella artificiella vandringshinder, då sådana hinder begränsar fiskars och andra vattenlevande organismers livsmiljö ytterligare. Det är relativt långt mellan från dammen sett närmsta nedre och övre definitiva vandringshinder, varför en faunapassage vid dammen skulle tillgängliggöra en förhållandevis lång sammanhängande sträcka i ån för fisk och andra vattenlevande organismer som idag finns upp- och nedströms dammen. De kan härvid även anmärkas att kvaliteten i de bedömningar om pas serbarhet vid som gjorts i t.ex. biotopkarteringar kan variera och att uppgifter i sådana karteringar inte ska betraktas som länsstyrelsens slutliga ställningstagande i dessa frågor. Det är således möjligt att vissa vandringshinder som angetts som definitiva i själva verket inte är detta och att det skapas kontinuitet i en ännu längre åsträcka om åtgärder vidtas vid dammen. Kvalitetsfaktorn Hydrologisk regim har inte klassificerats för Rånån. SMHI har gjort sina beräkningar utifrån att dammen vid Rånnsjön finns kvar och regleras. Dammen vid Rånnsjön finns kvar men har inte längre någon reglerförmåga. Dammen vid sjön är delvis öppen och det har trösklats upp på platsen. Den dammen utgör inte något definitivt vandringshinder idag. Med hänsyn till utgångspunkterna för SMHI:s beräkningar har inte dessa kunnat användas för klassificering av Hydrologisk regim. Det är skälet till att Rånån inte har klassificerats med avseende på Hydrologisk regim. Flödets förändringstakt i vattendrag och Volymsavvikelse i vattendrag har bedömts ha måttlig status på grund av regleringen i Rånnsjön. Såsom anförts sker inte längre någon reglering i Rånnsjön. Det finns inte några data att lägga till grund för en klassificering avseende dessa parametrar. Parametrarna är därför felaktigt klassificerade. Kvalitetsfaktorn Hydrologisk regim är dock fortfarande, i motsats till vad stiftelsen synes vilja göra gällande, relevant och stiftelsen måste visa verksamhetens påverkan på kvalitetsfaktorn och att denna påverkan inte äventyrar uppnåendet av god ekologisk status i tid. Dammens påverkan på Rånån är att en del av den naturliga forssträckan är indämd och blivit ett mer stillastående vatten, ett anlagt lugnvatten, samt att dammen i sig är en barriär i vattendraget och hindrar fri spridning av djur, växter, sediment och organiskt material. Att vidta miljö- förbättrande åtgärder vid dammen skulle återskapa strömsträckor, som är en brist i våra vattendrag, samt öka konnektiviteten. Det är felaktigt påstående av stiftelsen att naturmiljön vid Rånberg har skapats tack vare dammen. Naturmiljön har däremot förändrats på grund av dammen. De forsmiljöer som finns nedströms dammen idag har troligtvis funnits även innan dammen uppfördes och var del i en längre forssträcka. De arter som i miljökonsekvensbeskrivningen nämns som gynnade av dammens funktion (strömstare och forsärla) lever i miljöer kopplade till strömmande vatten. Om inte dammen hade funnits skulle strömsträckan nedströms dammen ha varit ännu större i omfång vilket skulle ha gynnat nämnda fågelarter och annan flora och fauna som är beroende av strömmar och forsar. Att ett miljö-problem funnits i (kanske) 350 år är inte ett skäl för att inte åtgärda detsamma.

Stiftelsen, som anger att dammen beskrivs i en flottledsdom från 1917 som avser inrättande av allmän flottled, bör redogöra för om den aktuella dammen använts vid flottning, om anläggningen ändrats i något avseende i samband med inrättandet av flottleden, beskriva hur dammen användes vid flottningen och om dammen förändrats på något sätt med avseende på inrättade flottledsanordningar sedan 1917. Det herrgårdsområde som dammen ligger inom har ett värde ur kulturmiljö-synpunkt. I miljökonsekvensbeskrivningen anføres att det är olämpligt att inrätta en faunapassage vid dammen på grund av de kulturmiljövärden som finns på platsen och att det på grund av skydd enligt bestämmelserna i kulturmiljölagen (1988:950) sannolikt inte är möjligt att inrätta en faunapassage på platsen. Såsom tidigare anförts följer krav på inrättande av faunapassage av bestämmelser i miljöbalken och EU:s ramdirektiv för vatten. När det gäller bestämmelser i EU-rätten föreligger, i avsaknad av en inhemsk reglering som ger EU-rätten ett genomslag, ett krav på fördragskonform tolkning. Kulturmiljölagstiftningen kan därför svårligen medföra att de krav på faunapassage som följer av bl.a. EU-rätten inte kan ställas vid en lagligförklaring och tillståndsprövning enligt 11 kap. miljöbalken. Utförandet av miljöförbättrande åtgärder vid dammen kan vara tillståndspliktiga enligt kulturmiljölagen. Eventuella förändringar vid dammen kan även omfattas av krav på arkeologisk förundersökning. Om en lagligförklaring och tillstånd enligt miljöbalken förenas med villkor om krav på inrättande av faunapassage bör, genom en fördragskonform tolkning av EU-rätten, tillstånd för inrättande av en faunapassage även lämnas enligt kulturmiljölagen. Det kan dock krävas bl.a. att utformningen av faunapassagen anpassas till kulturmiljön på platsen. Stiftelsen bör utreda och komplettera målet med uppgifter om hur en faunapassage, inom de ramar som följer av kraven på hänsyn till vattenmiljön enligt miljöbalken och EU-rätten, kan anpassas och utformas med hänsyn till kulturmiljöintressena. Om tillstånd för inrättande av en faunapassage inte lämnas enligt kulturmiljölagen, torde det enligt miljöbalken och EU-rätten krävas återkallelse av lagligförklaringen och tillståndet enligt miljöbalken och utrivning av anläggningen. En sådan lösning kan inte anses gynna kulturmiljöintressena. Även de underhållsarbeten som stiftelsens ansökan avser kan omfattas av tillståndsplikt enligt kulturmiljölagen och kan behöva anpassas och utformas med hänsyn till kulturmiljöintressena (2 kap. 2, 6 och 12 §§ kulturmiljölagen). I ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen anges att dammen är en fast fornlämning. Stiftelsen bör redogöra för vilket stöd som finns för detta påstående. Det är i första hand stiftelsen som avgör dammens öde genom sin vilja att investera i anläggningen och hur stiftelsen utformar sin ansökan. Vad gäller underhållsarbetena noteras att stiftelsens ansökan omfattar anläggande av en fångdamm och av ansökningshandlingarna framgår att stiftelsens planer omfattar anläggande av en fångdamm av jordmassor i lugnvattnet ovan den i målet aktuella dammen. Ansökan avser även avsänkning av lugnvattnet uppströms dammen. Det bör krävas att stiftelsen kompletterar målet med uppgifter som visar att spontning inte är ett bättre alternativ än angivna åtgärder ur miljösynpunkt. Det framgår vidare inte av ansökan om de jordmassor som avses användas till fångdammen utgörs av ett avfall. I det fall massorna utgör ett avfall kan användningen beroende av föroreningsrisken, utgöra en anmälnings- eller tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet (29 kap. 34-35 §§ miljöprövningsförordningen [2013:251]). Detta bör klargöras av stiftelsen. I det fall jordmassorna inte utgör ett avfall ska krav ställas på vilka maximala halter av föroreningar massorna får innehålla. Detta för att minska föroreningsspridningen i vattendraget. Mot bakgrund

av den ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen som getts in i målet bör stiftelsens ansökan avvisas eller avslås.

Lagligförklaring

I 17 § första stycket lagen (1998:811) om införande av miljöbalken föreskrivs att om en vattenanläggning har tillkommit utan tillstånd enligt vattenlagen (1983:291) eller motsvarande äldre lagstiftning eller om tillståndsfrågan beträffande en sådan anläggning är oklar, får den som äger anläggningen eller avser att utnyttja den för vattenverksamhet begära prövning av anläggningens laglighet hos mark- och miljödomstolen. Enligt 18 § i samma lag bedöms frågan om lagligheten av en vattenanläggning som har tillkommit före ikraftträdandet av miljöbalken utan tillstånd enligt vattenlagen (1983:291) eller motsvarande äldre bestämmelser enligt de bestämmelser som gällde vid anläggningens tillkomst. Utredningen i målet visar att det inte finns något tillstånd för dammen och vattenverksamheten vid denna (Mark- och miljööverdomstolens domar den 1 april 2016 i mål nr M 2767-15, M 7539-15 och M 7542-15). Något hinder mot att pröva frågan om lagligförklaring av dammen föreligger därför inte av denna anledning. Som förutsättningar för att en anläggning ska kunna lagligförklaras gäller att det måste vara klarlagt vid vilken tidpunkt anläggningen tillkom och det måste också vara klarlagt att anläggningen vid tillkomsten var laglig enligt de bestämmelser som gällde vid denna tidpunkt (Christina Olsen Lundh, Tvenne gånger tvenne ruttna gårdesgårdar. Om urminnes hävd och vattenkraft, Nordisk miljörettslig tidskrift 2013:2 s. 85-108 [s. 94]).

Även i äldre rätt fanns bestämmelser om hur en dammanläggning skulle vara utformad för att vara laglig. I Kungl. Maj :ts Fiskeristadga från år 1766 fanns bestämmelser om nödiga bottenluckor för den upp- och nedgående fisken och i 1852 års fiskeristadga fanns bestämmelser om att som regel skulle kungsådra i varje älv, ström, å eller sund, på ett sådant djup att all fisk kunde komma fram, hållas öppen till en tredjedel av vattnet. Detta är några exempel på krav på utformningen av en dammanläggning i äldre rätt. Olsen Lundh har uttryckt att dessa krav utgör minimikrav för anläggningar som tillkommit utan tillstånd vid olika tider före 1900 (Christina Olsen Lundh, Tvenne gånger tvenne ruttna gårdesgårdar. Om urminnes hävd och vattenkraft, Nordisk miljörettslig tidskrift 2013:2 s. 85-108 (s. 94)). Även i 1880 års vattenrättsförordning fanns bestämmelser med krav på utformningen av en anläggning till skydd för fiskens upp- och nedströmsvandring. I 2 kap. 8 § i 1918 års vattenlag stadgades att den som uppförde en byggnad i ett vattendrag där fisken hade sin gång var skyldig att utföra och underhålla anordningar för fiskens framkomst och släppa det vatten som krävdes för ändamålet. Det är den som ansöker om lagligförklaring som har bevisbördan för att förutsättningarna för en lagligförklaring är uppfyllda. Av utredningen i målet framgår inte vid vilken tidpunkt den i målet aktuella dammen tillkommit. Det anförs att dammen har funnits sedan mitten av 1600-talet, men att den kan ha tillkommit ännu tidigare, men samtidigt anförs att frågan om lagligförklaring bör prövas enligt 1880 års vattenrättsförordning. Om en verksamhetsutövare inte klarar att visa vid vilken tidpunkt en anläggning tillkommit och det inte går att avgöra enligt vilken lagstiftning prövningen av frågan om lagligförklaring ska ske, eller om en sökande inte kan visa att förutsättningarna för lagligförklaring enligt en äldre lagstiftning är uppfyllda, får verksamhetsutövaren anses vara hänvisad till att i stället ansöka om tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken. Stiftel-

sen kan inte anses ha visat vid vilken tidpunkt dammen tillkommit och någon redogörelse för den lagstiftning som gällde vid tiden för dammens tillkomst och vilka krav som skulle vara uppfyllda enligt den lagstiftningen har därför inte heller redovisats. Stiftelsen har följaktligen inte heller anpassat sin ansökan till en äldre lagstiftning enligt vilken prövningen ska ske och visat att förutsättningarna för lagligförklaring enligt den äldre lagstiftningen är uppfyllda och t.ex. att anläggningen har en utformning som innebär att den var laglig enligt äldre tillämplig rätt. Oavsett vilken äldre rätt som ska anses tillämplig vid prövningen av ansökan om lagligförklaring av dammen har det i äldre rätt sedan 1766 års fiskestadga funnits bestämmelser om hur dammar ska utformas för att möjliggöra fiskvandring. Dammen utgör ett definitivt vandringshinder för fisk. Annat har inte heller framkommit än att dammen vid sin tillkomst fått en utformning som inte överensstämmer med de krav som följer av äldre rätt och att dammen även då hindrat fiskens upp- och nedströmsvandring. En anläggning som inte tillgodoser innehållet i äldre rätt i aktuellt avseende kan inte anses vara i lagligt skick och bör därmed inte kunna lagligförklaras. Frågan är om en lagligförklaring av dammen i förevarande fall skulle tjäna något som kan betraktas som ett nyttigt ändamål. Det kan ifrågasättas om det inte är en förutsättning för lagligförklaring enligt äldre rätt att anläggningen tjänar ett nyttigt ändamål, dvs. att anläggningen kunde inordnas under den lukrativa eller defensiva vattenrätten, när anläggningen bl.a. hindrar fiskens vandring. Fisken var i äldre tider värdefull och, såsom tidigare anförts, fanns särskilda författningsbestämmelser som avsåg att trygga fiskens framkomst i vattendragen. Den i målet aktuella dammen synes också ha ändrats i väsentliga avseenden sedan sin tillkomst. Stiftelsen bör redogöra för vid vilka tidpunkter ändringar av dammen vidtagits. Det handlar om ändringar som inte är att betrakta som endast underhållsåtgärder. Dammen har tidigare använts för vatten-reglering till förmån för olika verksamheter som numera är nedlagda. Dammen bör därför t.ex. ha varit försedd med olika anordningar för att vattenkraften skulle kunna tillgodogöras vid dessa verksamheter. Det har skett betongpåbyggnader på dammen under 1900-talet. Det kan vidare ifrågasättas om dammens falsar och gåtar av stål och brobanan av trä som vilar på stålbalkar härstammar från dammens tillkomst.

I de fall delar av en anläggning tillkommit på ett lagligt sätt och andra delar av anläggningen inte har varit lagligt tillkomna, bör det inte anses föreligga förutsättningar att lagligförklara anläggningen. Det kan vidare ifrågasättas om det är möjligt att för det fall olika delar av en anläggning tillkommit vid olika tidpunkter, lagligförklara anläggningens olika delar med tillämpning av olika lagstiftningar. Det bör i sådana fall ställas särskilda krav på sökandens utredning (bl.a. krav på måttsatta ritningar som visar exakt vilka delar som ändrats) och det är i vart fall tveksamt om en lagligförklaring bör ske om inte hela anläggningen i ett sådant fall kan lagligförklaras. Ordalydelsen i 17 § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken ger vid handen att det är en vattenanläggning i sin helhet som kan vara föremål för lagligförklaring. Det förhållande att det inte är klarlagt vid vilken tidpunkt ändringarna har vidtagits och att ändringarna kan ha utförts under tid då det förelegat tillståndsplikt enligt gällande vattenlagstiftning för desamma, medför även detta att stiftelsen inte kan anses ha visat att det föreligger förutsättningar att lagligförklara dammen. Mot bakgrund av det anförda kan inte stiftelsen anses ha visat att det föreligger förutsättningar att lagligförklara de i målet aktuella anläggningarna.

Övrigt

Länsstyrelsen motsätter sig att stiftelsen meddelas ett verkställighetsförordnande i målet. Förutsättningarna för att meddela ett verkställighetsförordnande har inte visats föreligga, ansökan är kontroversiell och det framstår inte som lämpligt att meddela ett sådant förordnande. Om stiftelsen meddelas sökt lagligförklaring och tillstånd på befintligt underlag kommer mark- och miljödomstolens dom sannolikt att överklagas, varför det finns risk att stiftelsen utför åtgärder och drar på sig kostnader som slutligen visar sig bli onyttiga (NJA 2012 s. 623). Om mark- och miljödomstolen inte lagligförklarar dammen och inte heller meddelar tillstånd till aktuell vattenverksamhet, bör inte heller tillstånd till underhållsåtgärder, avsänkning av vattnet uppströms dammen och inrättande av tillfällig fångdamm medges. Stiftelsen bör utreda och föreslå villkor om ekologiska kompensationsåtgärder.

Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har avstått från att yttra sig i målet.

Miljö- och byggnadsnämnden i Forshaga och Munkfors har anfört följande. Nämnden är av den uppfattningen att lagligförklaringen bör förenas med villkor om miljöförbättrande åtgärder enligt bästa möjliga teknik. Sådana åtgärder bör utgöra anordningar för passage av fisk och andra vattenlevande organismer upp- och nedströms förbi dammen, mimimitappning ets. Hänsyn ska också tas till Vattenförvaltningens målsättning att uppnå god ekologisk status, miljö kvalitetsnormerna för vatten behöver beaktas då den ekologiska statusen för närvarande bedöms vara måttlig.

Ransjöns Fiskevårdsförening har anfört att föreningens önskan och krav är att EU:s vattendirektiv följs, dvs. att en fisktrappa finns vid dammen för de arter som fritt vill vandra upp och nedströms älven.

BEMÖTANDE

Stiftelsen Ransbergs Herrgård har till bemötande av inkomna synpunkter anfört bl.a. följande.

Länsstyrelsens synpunkter

Den beskrivning, som ges i MKB:n, är objektivt avfattad och ger en bild av hur det i verkligheten ser ut. I handlingen har både positiva och negativa effekter behandlats men då det inte är någon nytillkommande verksamhet utan en sedan 350 år befintlig anläggning, så uppkommer inga nya negativa effekter. Vid den aktuella dammen sker ingen reglering och det finns inte någon annan pågående verksamhet. Sökanden menar att varje damm ska behandlas särskilt, efter egna förutsättningar, i varje enskild prövning.

Angående dammen vid Ransberg så har följande beskrivits i MKB:n. På sid 18 i MKB:n uppges att "Lagligförklaringen kommer inte att förändra det faktum att

dammen idag-tillsammans med flera naturliga vandringshinder förhindrar uppströmsvandrande fisk". På sid 24 i MKB:n uppges att "I Ranån finns det enligt Länsstyrelsens inventering minst tre naturliga definitiva vandringshinder som tillsammans med dammen vid Ransberg försvårar uppnåendet av miljömålet god ekologisk status."

Angående inrättande av faunapassage så har sökanden inte tagit ställning till detta i ansökan av tre orsaker vilka alla framgår av MKB:n, men förtydligas här för att även länsstyrelsen ska förstå:

- Det har inte tagits ställning till huruvida fallet utgör ett naturligt definitivt vandringshinder eller inte. Av länsstyrelsens yttrande framgår att inte heller länsstyrelsen har denna kunskap.
- Det har genomförts sprängningar av fyra vattenfall i Ranån - uppströms Ransberg för att åstadkomma fiskvägar. Sprängningarna genomfördes i ett s.k. LIP-projekt med medel från länsstyrelsen. Samma länsstyrelse beslutade att sprängningarna kunde genomföras enligt undantagsregeln 11 kap. 12 § miljöbalken.
- Det finns enligt länsstyrelsens biotopkartering tre naturliga definitiva vandringshinder i Ranån nedströms Ransberg varför sökanden i nuläget inte bedömer att det är aktuellt med en faunapassage förbi dammen vid Ransberg.

Angående tillstånd för dammen

Då JB på Ransberg Herrgård inledde byggandet av den Övre Hamma-ren år 1656 hade han inte sökt det tillstånd som han borde gjort men 1661 tilldelades han ett s.k. privilegiebrev av Kungl. Maj:t med tillstånd att bibehålla och driva anläggningen vidare. Verksamheten har således inte bedrivits utan tillstånd.

På sid 12 i MKB:n redogör sökanden för hur synen på tillstånd förändrats.

Vattenlagstiftningen har allt sedan dess tillkomst varit tydlig med att urminnes hävd och privilegiebrev har haft samma rättskraft som ett tillstånd. Sedan 2012 har dock myndigheter och domstolar gjort andra bedömningar. Urminnes hävd och privilegiebrev anses idag vara ett tillstånd för uppförande av anläggningen - "den vattenrättsliga rådigheten till det framrinnande vattnet och den civilrättsliga rätten till dämning torde i allmänhet inte kunna ifrågasättas med hänsyn till anläggningarnas ålder och att verksamheten inte tidigare har ifrågasatts." (Mark- och miljööverdomstolens domar M 2767-15, M 4466-15, M 7539-15 och M 7542-15.)

Angående faunapassage

Länsstyrelsen anser att det krävs en faunapassage för att ansökan ska kunna bifallas och menar att det enligt vattendirektivets finns ett absolut krav på faunapassage. Såvitt sökanden har förstått finns inget sådant lagkrav eller krav i ramvattendirektivet. Sökanden ber därför att länsstyrelsen ska utveckla sitt resonemang och även hänvisa till aktuell text. Vidare så känner sökanden inte igen den argumentation länsstyrelsen hänvisar till och undrar således varur länsstyrelsen hämtat denna text. Sökanden har på sid 18 i MKB:n argumenterat varför det inte ska anläggas fiskvägar där det tidigare inte har varit möjligt för fisk att vandra. Till stöd för denna uppfattning hänvisas i MKB:n till Rivinoja, Peter, 2015. Effekter av faunapassager, En sammanställning med fokus på fiskvägar i Norden. Rapport Sweco, uppdragsnummer 1655133000. Angående EU-förordningen (1143-2014) om invasiva arter så uppges det på sid 18 i MKB:n att sökanden anser att en faunapassage,

där det bevisligen finns signalkräfter nedströms hindret och det ännu inte har skett någon känd spridning av kräftpest uppströms hindret, bryter mot att förbudet i ovan nämnda förordning dvs. att möjliggöra för förflyttning av signalkräfter. I övre delen av Ranån har det gjorts utsättningsförsök av flodkräfter utan synbart resultat. Genom att ta bort de befintliga och naturliga vandringshindren omöjliggörs alla framtida försök till utplanteringar av den akut hotade flodkräftan, detta då det finns signalkräfter i Klarälven.

Angående minimitappning och ekologiskt anpassade flöden

Eftersom sökanden inte har tagit ställning till någon faunapassage är det heller inte möjligt att föreslå en minimitappning i en sådan. Sökanden har i MKB:n förklarat att vattenföringen vid dammen kommer att vara naturlig, dvs. avbördningen kommer att motsvara tillrinningen. Om tillrinningen är obefintlig är det inte möjligt att släppa en minimivattenföring såvida inte vatten från det dricksvattennätet ska tillföras dammen. Dammen vid Ransberg Herrgård är ca 5 500 m² och med ett medeldjup på 1 m rymmer dammen bara ca 5 500 m³. Med en minimitappning motsvarande 150 l/s skulle dammen tömmas på 10 timmar. Precis som länsstyrelsen skriver så kommer dammen att fungera som en överfallsdamm som inte kommer att användas för vattenreglering. Idag sker endast reglering vid mycket höga flöden och dammen kan genom denna skyddsåtgärd ha en viss flödesdämpande effekt. Sökanden skulle mycket väl kunna tänka sig ett sådant villkor som länsstyrelsen föreslår dvs. att dammen endast får användas som en överfallsdamm med undantag om att reglera vid höga flöden och eventuellt förhandstappa inför höga flöden. Problemet med det sistnämnda är att man sällan vet i förväg när skyfall med höga mycket flöden uppkommer.

Hydrologiskt dimensioneringsunderlag

Sökanden hänvisar till bemötandet av punkten ovan Angående minimitappning och ekologiska flöden. Sökanden har beställt ett hydrologiskt dimensioneringsunderlag från SMHI och redovisat detta på sid 11-12 i MKB:n, i Teknisk beskrivning, samt bifogat underlaget som bilaga A2. SMHI skriver att underlaget redovisar oreglerade förhållanden. MQ bestäms med hjälp av areell avrinningskarta för perioden 1961 - 2012 och stationsuppgifter från jämförbara områden fram t.o.m. 2013. SMHI har, med hjälp av medelvärdesberäkningar och statistisk analys av tidsserier från Lisjöbäcken, Grea och Nordmark för åren 1965-2014, 1982-2014 respektive 1989-2014, bestämt HHQ, MHQ, MLQ och LLQ. Information från platser med jämförbar flödesdynamik och områdets sjöandel mm vägs in i slutresultatet. I och med att det inte är möjligt att reglera flödet så blir det med automatik naturliga flödesvariationer.

Angående EU-rätten och miljöbalken

Ansökan om lagligförklaring handlar om att lagligförklara en befintlig damm som har funnits på samma plats i mer än 350 år. Dammanläggningen ska bibehållas precis så som den är. Sökanden avser inte att bedriva någon som helst verksamhet som skulle kunna orsaka skada på människors hälsa och miljön. Vissa underhållsåtgärder kommer att genomföras för att förstärka dammen och för dessa åtgärder har skyddsåtgärder och försiktighetsmått föreslagits på sid 10-11 i MKB. På sidan 11 i MKB:n har sökanden utrett både alternativ lokalisering samt

nollalternativ. Angående miljö kvalitetsnormer så hänvisas till punkten Miljö kvalitetsnormer. Länsstyrelsen efterlyser också en beskrivning av konsekvenser om verksamheten inte kommer tillstånd. Sökandens uppfattning är att dammen vid Ransbergs Herrgård både finns och kommer att framgent finnas kvar. Utifrån de i ansökan och MKB:n åberopade domarna så anses privilegiebrev idag vara ett tillstånd för uppförande av anläggningen - "den vattenrättsliga rådigheten till det framrinnande vattnet och den civilrättsliga rätten till dämning torde i allmänhet inte kunna ifrågasättas med hänsyn till anläggningarnas ålder och att verksamheten inte tidigare har ifrågasatts." Tidigare åberopade domar omkring nollalternativet kan kompletteras med följande avgöranden som bekräftar tidigare uppfattning, t.ex. mark- och miljödomstolens domar i mål M 4531-15 (Axelfors) och 4263-15 (Hällinge). Domarna överklagades men prövningstillstånd erhöles inte i Mark- och miljööverdomstolen. Dammen vid Ransberg är också skyddad som en fornlämning varför länsstyrelsen inte bör kunna rikta något föreläggande mot sökanden att avlägsna dammluckorna då detta enligt expertis skulle förorsaka att dammen eroderar och så småningom raseras. Det skulle alltså skada den skyddade fornlämningen, vilket är ett brott mot kulturmiljölagen. Om dammen i den kommande prövningen inte lagligförklaras och inte heller tillstånd medges för den planerade reoveringen av dammen så kommer risken för dammbrott att stiga för varje år som går.

Samhällsekonomisk tillåtlighet

Sökanden finner det anmärkningsvärt att länsstyrelsen utan närmare förklaring skriver att anläggningen och verksamheten har en negativ miljöpåverkan. Påståendet faller enligt sökandens uppfattning helt på sin egen orimlighet. Anläggningen och verksamheten har funnits i mer än 350 år med en miljö som har anpassat sig till det förhållandet. Den förändring som skulle uppstå vid en utrivning medför av naturliga skäl en kraftig negativ miljöpåverkan. Kultur- och naturmiljö, det rörliga friluftslivet, biologiska livet i strandzoner påverkas till det sämre, färre arbetstillfällen när kurs- och lägerverksamheten förlorar sin attraktionskraft när närmiljön försämras. Den del som eventuellt skulle kunna påverkas till det bättre är fiskvandringen, men fisket är endast en mindre del i den totala miljön. Nyttan av ett bibehållande av anläggning och verksamhet, som har funnits på Ransberg i mer än 350 år är betydligt större än den skada som uppstår vid en utrivning/nedläggning av verksamheten. Bibehållandet innebär också att icke-försämrings kravet uppfylls.

Angående miljö kvalitetsnormer

Den ekologiska statusen i Ranån bedöms vara måttlig. Orsaken uppges i VISS vara huvudsakligen försurningspåverkan.

Biologiska kvalitetsfaktorer - god status

Elfiske har redovisats tidigare och det är inte några höga tätheter av öring i Ranån men beräknade VIX-värden tyder ändå en god status i Ranån utifrån fisk. Bottenfaunan undersöks vart tredje år i strandzonen vid Ransberg. Samtliga tre delindex visar på en hög status, men det finns tecken på en viss försurningspåverkan, vilket sänker status för bottenfaunan till god status.

Fysikalisk-Kemiska kvalitetsfaktorer - måttlig status

För indexet försurning bedöms statusen som dålig. Bedömningen baseras på data från Ransjön där det har skett en pH-förändring på 1,16. Bedömningen för allmänna förhållanden baseras på indexet försurning men allmänna förhållanden kan enligt reglerna som sämst bestämmas till måttlig status. Vid sammanvägning av kvalitetsfaktorer enligt (HVMFS 2013:19) så är den kvalitetsfaktor som klassificerats till sämst status utslagsgivande. Den ekologiska statusen för Ranån bestäms därför till måttlig. Om de biologiska och fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorerna ger bedömningen hög status ska även de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna vägas samman. Det innebär enligt (HVMFS 2013:19) att för Ranån ska de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna inte vägas in. Upplysningsvis har den bedömda ekologiska statusen för dessa kvalitetsfaktorer ändå redovisats i MKB.

Hydromorfologiska kvalitetsfaktorer - måttlig status

Kvalitetsfaktorn konnektivitet beskriver möjligheten till spridning och fria passager för djur, växter, sediment och organiskt material i vattendrag. Bedömningen måttlig status baseras på att fiskar och andra vandringsbenägna arter bara delvis kan vandra naturligt inom eller genom vattenförekomsten. Här finns vandringshinder som dammar eller andra hinder som människan har byggt. Enligt länsstyrelsens biotopkartering finns totalt åtta stycken vandringshinder i Ranån, varav fyra utgör definitiva hinder för öring, tre forsar/fall (naturliga) och en regleringsdamm. Det framgår inte om det är den utrivna dammen vid Ransjön som åsyftas med "regleringsdamm", eller om det är dammen vid Ransbergs Herrgård. Den hydrologiska regimen i Ranån är inte klassad eftersom det enligt Vattenmyndigheten saknas underlag, men två delindex - volymavvikelse och flödets förändringstakt - bedöms ha måttlig status på grund av regleringsdammen i Ransjöns utlopp. Denna damm revs ut 2006 varför bedömning måttlig status för de två delindexen inte anses vara relevant. Ett tredje delindex specifik flödesenergi bedöms ha en god status, vilket grundar sig på analyser av biotopinventering över rensningsgrad av vattendrag. Enligt denna inventering är större delen av Ranån försiktigt rensad, bara en mindre del är kraftigt rensat eller omgrävt. Det morfologiska tillståndet i Ranån bedöms också ha en god status eftersom alla delindex, utom vattendragets när-område, har god eller till och med hög status. Bedömningen baseras sig på länsstyrelsens biotopinventering angående rensningsgrad. Det avvikande delindexet vattendragets närområde bedöms ha måttlig status eftersom närområdet består till 19 % av aktivt brukad mark eller anlagda ytor. Den ekologiska statusen i Ranån är enligt sökandens och konsultens egen expertbedömning god förutom en viss försurningspåverkan. Bedömningen motiveras med följande:

- Fisk har god status
- Samtliga delindex för bottenfauna visar på hög status. På grund av tecken på försurning sänks dock statusen till god.
- Specifik flödesenergi och morfologiskt tillstånd har fastställts till god status.

Vattenförvaltningens bedömning av status när det gäller konnektivitet samt delindexen volymavvikelse och flödets förändringstakt är föga tillförlitliga eftersom det vid tillfället för upprättande av MKB:n hänvisades till regleringsdammen vid Ransjöns utlopp som har varit borta i mer än 10 år. Konnektivitet samt delindexen

volymavvikelse och flödets förändringstakt är delindex som enligt (HVMFS 2013:19) inte ska vägas in i bedömningen av ekologisk status eftersom den ekologiska statusen i Ranån utifrån de biologiska och fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorerna bedöms vara måttlig och orsaken är försurningspåverkan. Om de biologiska och fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorerna hade gett bedömningen hög status skulle även de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna vägtas samman.

Lagligförklaring av dammen och tillstånd för att bevara den dämmande funktionen av dammen vid Ransbergs Herrgård, en damm som har funnits i mer än 350 år, kommer inte att leda till försämring av den ekologiska statusen och inte heller av konnektiviteten. I Ranån finns det enligt länsstyrelsens inventering minst tre naturliga definitiva vandringshinder som tillsammans med dammen vid Ransberg försvårar uppnåendet av miljömålet god ekologisk status. Vattenförvaltningens målsättning att uppnå god ekologisk status till 2021 innebär att flera naturliga vattenfall i Ranån måste sprängas och trösklas för att möjliggöra fiskvandring. Detta skulle enligt sökandens mening strida mot ramvattendirektivet, mot EU:s förordning (1143/2014) om invasiva främmande arter samt mot expertbedömningar. I en rapport av P. Rivinoja 2015-06-18, uppges att fiskvägar inte ska anläggas där det tidigare har varit naturliga definitiva vandringshinder. I ramdirektivet för vatten och CIS-vägledningsdokument (utarbetande av gemensamma vägledningsdokument) är de biologiska kvalitetsfaktorerna utgångspunkten för klassificeringen och de hydromorfologiska kvalitetsfaktorer stödande. Detta uttrycks också i skrift i HaV:s vägledning, men finns inte med i den stegvisa processen för klassificeringen. Om det inte finns tillräckliga data så kan så kallade expertbedömningar genomföras under förutsättning att denna bedömning är transparent. Klassificeringsförfarandet som beskrivs i HaV:s vägledning går ut på att bedöma om en uppsättning hydromorfologiska åtgärder har genomförts eller inte. Att utgå ifrån de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna för dra slutsatser vilka förbättringar som kan uppnås av de biologiska kvalitetsfaktorerna bygger inte på någon verifierad kunskap. Det leder istället till systematiska fel. Den biologiska responsen av åtgärderna övervägs inte alls i HaV:s vägledning. Detta är inte i överensstämmelse med ramdirektivet, som menar att klassificeringen huvudsakligen ska baseras på uppmätta värden av de biologiska kvalitetsfaktorerna.

Angående naturmiljön

Sökanden förstår inte vad länsstyrelsen menar med sina påståenden. Det får anses som lösa antaganden från Länsstyrelsen sida eftersom ingen vet hur det såg ut på platsen för 350 år sedan. Dammen uppfördes i mitten av 1600-talet samtidigt som hela bruksmiljön byggdes upp varför har den haft avgörande betydelse för hur naturmiljön har skapats/ut-format under mycket lång tid. Den aktuella dämningen har funnits på platsen i mer än 350 år och ett nytt naturtillstånd har därmed uppstått. Enligt dom i mål M 830-15 så anses ett nytt naturtillstånd ha uppstått redan efter ca 50 år. Under de år dammen har funnits på platsen har ett rikt växt-och djurliv etablerat sig på platsen, i såväl dammen som i strandzonen, vilket definitivt skulle drabbas av stora störningar och oreparerbara skador om dammen skulle tömmas. Sökanden anser att dammen och dess närområde är av stort allmänt intresse som rekreationsområde för scouter, boende i området och för det rörliga friluftslivet. Det finns inte något allmänt miljöintresse i att förstöra de naturvärden som har skapats under mycket lång tid. Det finns heller inte något allmänt miljöintresse i att spolia

kulturmiljön i området. Angående flottledsanordningarna så har sökanden i MKB:n beskrivit vad som har gått att få fram från flottledsdomen som också bifogades ansökan. Enligt flottledsprotokollet användes Ransbergs bruks befintliga kraftkanal och damm för flottningen. En 400 m lång ränna löstes in och byggdes om. Denna ränna finns inte kvar idag. Sökanden hänvisar också till den av Hydro Terra genomförda besiktningen av dammbyggnaden (se Teknisk Beskrivning, bilaga A till ansökan). Dammbyggnaden är unik med hänsyn till sin ålder då den i stora delar är i ursprungligt utförande. Vid uppförandet på 1600-talet var dammbyggnaden sannolikt en av de största i regionen. Till följd av att industriepoken i Ranån tog slut tidigt i början av 1900-talet har inte dammen byggts om för att användas för andra ändamål eller förvanskats nämnvärt i övrigt. Många äldre dammar har övergivits och fått förfalla men vid Ransberg har det funnits ett intresse att bevara miljön och dammbyggnaden. Dammen har vårdats så att den idag förmodligen är det enda kvarvarande exemplet på ett byggnadsverk från den tidigaste dammbyggnadsepoken i Sverige och som fortfarande är i funktion. Det faktum att man använt dammen som hålldamm med en vattenyta på uppströmssidan har bidragit till att skydda dammen från skadlig frysning och tjäle som annars ofta ger förskjutningar och deformationer i övergivna dammar som inte används. Under de århundraden som förflutit sedan tillkomsten har underhållsarbeten utförts vid många tillfällen. Falsar och gåtar i utskoven är av stål. Dessa är nu i behov av underhåll eller utbyte. Vidare är de betongpågjutningar som är i kontakt med vatten och samtidigt utsatta för frostpåverkan i behov av underhållsåtgärder.

Angående kulturmiljön

Såvitt sökanden har förstått finns inget sådant lagkrav eller krav i ramvattendirektivet. Sökanden ber därför att länsstyrelsen ska utveckla sitt resonemang och även hänvisa till aktuell text. Anläggningen är skyddad enligt kulturmiljölagen (KML). Det är enligt lagen förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering, eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning. Sökanden anser därför att det inte är lämpligt att anlägga en fiskväg i det gamla hammarområdet. Fornlämningen skulle kunna skadas vid anläggandet och området höga kulturmiljövärden skulle kunna påverkas negativt. Angående inrättande av faunapassage så hänvisar sökanden till bemötande av punkten Angående faunapassage. Sökanden vill också hänvisa till Regleringsbrevet för 2017 som säger att ska länsstyrelserna redovisa hur myndigheten, inom de olika delarna av verksamheten, verkar för att uppnå de nationella kulturmiljömålen. Länsstyrelserna ska analysera och redovisa utvecklingsmöjligheter för det tvärssektoriella samarbetet vad gäller bl.a. värdering av kulturmiljö i olika processer och hur kulturmiljöperspektivet i miljö kvalitetsmålen omhändertas. Länsstyrelserna ska särskilt redogöra för arbetet med att överbrygga eventuella konflikter mellan naturvårdsintressen och kulturmiljöintressen vid hantering av småskalig vattenverksamhet.

Förutsättningar för lagligförklaring

Länsstyrelsen skriver att som förutsättning för att en anläggning ska kunna lagligförklaras gäller att det måste vara klarlagt vid vilken tidpunkt anläggningen tillkom samt att anläggningen vid tillkomsten var laglig enligt de bestämmelser som då

gällde. Sökanden hänvisar till bemötande av punkterna Angående tillstånd för dammen och Angående naturmiljön.

Miljö- och byggnadsnämndens och Ransjöns Fiskevårdsförenings synpunkter

Det har genomförts omfattande biotopvårdsåtgärder i Ranån under åren 2002-2006. I rapporten "Ranån 2002-2006" redovisas åtgärderna (del av rapporten har bifogats till ärendet, bilaga K1). I rapporten förklaras att biotopvårdsåtgärder i den nedre delen av Ranån inte var aktuella på grund av att, det i detta område finns flera kulturlämningar i form av gamla kvarnplatser som utgör vandringshinder. Det innebär enligt rapporten att vandringsfisk från Klarälven inte tar sig upp i ån för lek. Trots detta bedömdes Ranån, sträckan mellan Ransbergs Herrgård och Ransjön, vara lämplig att biotopvårda för att stärka det stationära beståndet av öring. Målet med biotopvårdsarbetena var att öppna en vandringsbar sträcka på 5 km för fisk och andra vattenorganismer. I samband med detta arbete genomfördes sprängningar av flera vandringshinder som redovisas i rapporten. Sökanden har också hänvisat till länsstyrelsens biotopkarteringen där de gjort bedömningen att de vandringshinder som finns vid riksväg 62 och ca 1,1 km uppströms Ransjöheden ansågs vara naturliga definitiva vandringshinder. Länsstyrelsen i Värmland har därefter varit på plats och gjort en ny bedömning av de två fallen i Ranån. Länsstyrelsen konstaterar då att dessa vandringshinder var mycket svårbedömda och länsstyrelsens expert avstår därför att ta ställning till frågan om de har varit naturliga definitiva hinder vid ursprungliga förhållanden. Länsstyrelsen hänvisar istället till att det är sökanden som har att visa att fisk inte har kunnat passera någon eller båda dessa forsar/fall vid ursprungliga förhållanden. Sällan har den omvända bevisbördan framstått som så orimlig. Sökanden har i denna fråga endast hänvisat till den bedömning som gjordes vid länsstyrelsens biotopkartering. Sökanden har inte för avsikt att utreda denna fråga vidare. Sökanden har heller inte tagit ställning till huruvida platsen för dammen vid Ransbergs Herrgård - utgjort ett vandringshinder - vid ursprungliga förhållanden. Länsstyrelsens expert har dock gjort bedömningen att platsen var passerbar för 350 år sedan. Det finns inte något krav i EU:s vattendirektiv om anläggande av fiskvägar/faunapassager. Kommunen hänvisar till krav om bästa möjliga teknik och här torde man avse HaV:s rapport 2013:14 m.fl. I rapportens förord (2013:14) uppges att den visar på viktigt vetenskapligt underlag, synteser och bedömningar men att det är författarna själva som ansvarar för rapportens innehåll. Rapporten utgör inte något ställningstagande från Havs- och vattenmyndighetens sida. Den biologiska mångfalden i Ranån är hög. Genomförda elfisken från 2002- 2013 i Ranån visar på god status för fisk utifrån beräknade VIX-värden. Bottenfaunan har undersökts från 1992-2011, artantalet har varit måttligt högt men individtätheten liksom övriga index har varierat från höga till mycket höga värden. De biologiska kvalitetsfaktorerna tyder på hög eller god status. På grund av försurningen så bedöms dock statusen som måttlig.

YTTERLIGARE SYNPUNKTER FRÅN LÄNSSTYRELSEN

Länsstyrelsen konstaterar att det genom det ursprungliga uppförandet av dammen orsakades ekologiska skador och att dammen vid varje tidpunkt som den finns kvar fortsätter att orsaka ekologiska skador. Dammens existens innebär t.ex. en konti-

nuerlig genetisk utarmning hos fisk och andra akvatiska organismer. Det uppkommer således ständigt nya ekologiska skador på grund av dammen. Dammar, även Ransbergsdammen, medför omfattande skador på den akvatiska och semiakvatiska miljön, såväl vid själva dammen som uppströms och nedströms densamma. Detta gäller i viss mån även den terrestra miljön. Om Ransbergsdammen, såsom sökanden påstår, funnits i 350 år och "miljön anpassat sig till det förhållandet" förminskar inte detta dammens skadeverkningar, snarare tvärtom (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2015:26, Miljöåtgärder i vattenkraftverk. Sammanställning av åtgärder för att nå god ekologisk status och god ekologisk potential, Havs- och vattenmyndigheten 2015-12-18, Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:11, Fiskvandringssarter, drivkrafter och omfattning i tid och rum. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25, Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14, Anordningar för upp- och nedströmspassage av fisk vid vattenanläggningar. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25, Havs- och vattenmyndigheten 2013:15, Påverkan på strömlevande fisk av anlagda lugnvatten. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25, Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:12, Ekologiska flöden och ekologiskt anpassad vattenkraft, Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25). Att miljöskador ska finnas kvar och med tiden förvärras därför att de har funnits sedan länge är inte en acceptabel utgångspunkt vid prövningen.

Sökanden menar att det inte sker någon reglering eller annan pågående vattenverksamhet vid dammen. Detta är felaktigt. Dammens existens utgör en ständig reglering av flödena i Rannån och den dämning som dammens existens i sig medför innebär en kontinuerligt pågående vattenverksamhet. Dessutom regleras dammen enligt sökanden vid höga flöden. Dammen innebär en ständig artificiell påverkan på vattenförekomsten. Återigen lämnar sökanden beskrivningar som ger en alltför ensidigt positiv bild av dammen och den verksamhet som ska bedrivas vid densamma. I senaste yttrandet anför sökanden att denne "[inte avser] att bedriva någon som helst verksamhet som skulle kunna orsaka skada på människors hälsa och miljö." Ytterligare exempel på denna typ av argument som framförs av sökanden är att en "utrivning medför av naturliga skäl en kraftig negativ miljöpåverkan." Dammen, dämningen och regleringen är artificiella och orsakade miljöskador redan vid sin tillkomst och har alltsedan dess fortsatt att orsaka miljöskador. Att miljöskador är gamla innebär inte att de förhållanden som orsakar dem ska betraktas som legaliserade och att de ska få fortgå och förvärpa miljösituationen utan att rimliga skyddsåtgärder och försiktighetsmått vidtas för att begränsa skadorna och olägenheterna från anläggningen och verksamheten. Dammen, dämningen och regleringen inbegriper därför inte något nytt naturtillstånd. Att omgivningarna anpassat sig till dammen utgör inte heller något hinder för att vidta miljöförbättrande åtgärder vid dammen. Att det skulle förekomma några sådana motstående naturvärden att inte det konnektivetsproblem som dammen orsakar, vilket bestämmelser i miljöbalken och ramdirektivet för vatten kräver att det löses, skulle behöva åtgärdas har inte framkommit. Någon justering av miljökonsekvensbeskrivningen i syfte att den ska bli mindre

ensidig och objektivt avfattad har inte sökanden gjort. Med hänsyn till vad som i ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen anförts om miljöpåverkan och konsekvenser av verksamheten kan inte sökanden anses uppfylla kunskapskravet och det kan inte förväntas att sökanden framgent har den förståelse och omdöme som krävs för att bedriva verksamheten i enlighet med miljöbalkens bestämmelser. Miljökonsekvensbeskrivningen kan inte godkännas och ansökan kan inte bifallas. Sökanden menar att varje damm ska behandlas med hänsyn till de förutsättningar som gäller i varje enskilt fall. Länsstyrelsen, som instämmer i det anförda, noterar dock samtidigt att de stora miljöproblem som dammar orsakar är väl kända och dokumenterade och den i målet aktuella dammen utgör inte något undantag i detta avseende (se s. 5 i länsstyrelsens yttrande den 24 maj 2017 med hänvisning till Havs- och vattenmyndighetens rapporter). Fiskens vandring har ett adaptivt värde då fördelarna i form av ökad tillväxt, överlevnad eller annat är större än nackdelar som ökad energiåtgång samt ökad skade- och predationsrisk. Till de bästa simmarna bland i Sverige förekommande fiskarter får räknas lax, öring, stäm, id och färna, en mellangrupp utgör sik, gädda, vimma, benlöja och mört och de sämsta utgörs av simpor, siklöja, ruda och braxen. Öring kan hålla sig kvar i vattenhastighet som överstiger 0,5 m/s. För öring finns registrerat att 20 cm långa individer kan simma i 2 m/s i 20 sekunder. Stor öring kan simma betydligt snabbare, 0,7 (marschfart), 3,8 m/s (maxfart). För att fisken ska kunna hoppa krävs ett visst vattendjup nedom hindret och det optimala förhållandet är att det ska vara 1,25 gånger hindrets höjd. En så låg tröskel som 45 cm kan vara opasserbar för laxfiskar om vattendjupet nedströms är för grunt. För havsöring och lax finns hopp på 1-2 m belagda, i extremfall upp till 3,7 m för lax. Fiskar undviker emellertid helst att hoppa. Det kräver mycket energi och exponerar fisken för predatorer. Fiskar försöker istället först och främst att simma uppströms. Nejonögon kan använda en speciell teknik för uppströmsvandring genom strömmar och forsar. De simmar snabbt, suger sedan fast sig vid en sten och vilar för att sedan simma vidare med maximal hastighet. De flesta sötvattensfiskar kan hoppa något, medan fiskar som braxen har en begränsad hoppförmåga. Framför allt ett varierat bottensubstrat ger lägre vattenhastighet nära botten och därmed medges passage för svaga simmare. Bäcknejonögat lever i huvudsak strömstationärt i vattendrag, men vandrar uppströms i vattendrag (max några få kilometer) i samband med vårens eller försommarens lek. Mört kan vandra avsevärda distanser mellan lek- och uppväxtområden och då bilda mycket stora stim, sannolikt pågår omfattande vandring under en stor del av året. Öring som vandrar ut till sjöar för tillväxt kan vara uppdelad på nedströms lekande och flera olika uppströmslekande bestånd när det kommer till reproduktion. Omfattande vandring, kopplad till både födosök och reproduktion, förekommer också mellan större vattendrag och mindre biflöden. Uppvandring sker under försommaren medan återvandring till det större vattendraget sker under senhösten. Strömlevande öring, ofta i mindre vattendrag företar också vandringar, uppströms under för-sommaren för födosök och sedan nedströms till mer lugnflytande och djupare partier för övervintring (Erik Degerman (red). 2008. Ekologisk restaurering av vattendrag. Fiskeriverket & Naturvårdsverket 2008). Kraftig rensning av stenar och block (t.ex. flottningsrensning eller rensning för damm- och kraftverksändamål) i branta och/eller långa forsar och vid mindre fall försvårar eller omöjliggör ofta fiskens möjlighet att vandra förbi detta område. Som regel var många av dessa områden i varierande grad

passerbara för fisk under ursprungliga (orensade) förhållanden. Med restaureringsåtgärder, dvs. utläggning av de stenar och block som rensats och lagts upp längst vattendraget, bromsas vattenhastigheten och djupet ökar varvid fiskens ursprungliga möjligheter att passera forsen/mindre fallet i någon mån återställs till det naturliga.

Sökanden påpekar att dammen idag tillsammans med minst tre naturliga vandringshinder förhindrar uppströmsvandring av fisk och försvårar uppnåendet av god ekologisk status samt lämnar förklaringar till varför inte sökanden gjort något ställningstagande till om faunapassage bör inrättas. Sökandens inställning i dessa delar kan inte godtas. Länsstyrelsen hänvisar härvid i första hand till vad myndigheten tidigare anfört i målet (se bl.a. s. 12 f i länsstyrelsens yttrande den 24 maj 2017). Det är sökanden som har bevisbördan för att det föreligger förutsättningar att bifalla ansökan och gällande de förhållanden i vattnet som rådde i vattnet innan verksamheten sattes igång (16 kap. 11 § miljöbalken). Den 22 maj 2018 gjorde länsstyrelsen en bedömning på plats huruvida de tre påstådda naturliga definitiva vandringshindren samt Ransbergsdammen var naturligt definitiva eller inte vid ursprungliga förhållanden (dvs. före mänsklig påverkan såsom t.ex. flottledsrensning eller annan rensning för annat ändamål) (se protokoll avseende syn vid Rannån den 22 maj 2018). Vandringshindren (fors/fall) vid riksväg 62 och cirka 1,1 km uppströms Ransjöheden var mycket svårbedömda och länsstyrelsen avstår från att ta ställning i frågan om dessa varit naturligt definitiva hinder vid ursprungliga förhållanden i detta mål. Det var i bägge fallen mycket kraftigt rensade och sprängda älvfårar som gör det mycket svårt att bilda sig en uppfattning om hur förhållandena på dessa plaster var före denna påverkan. Istället hänvisas till att sökanden har att visa att fisk inte kunde passera någon eller båda dessa forsar/fall vid ursprungliga förhållanden. Däremot bedöms den rensade forsen, belägen cirka 1,1 km uppströms Ransjöheden som partiellt naturligt vandringshinder för öring, dvs. i passerbart för arten (eller åtminstone större individer av arten) då orensade förhållanden rådde platsen och förhållandena i övrigt (t.ex. temperatur, årstid och vattenföring) var gynnsamma för öringens vandring. Ransbergsdammen bedöms vara ett definitivt artificiellt vandringshinder för öring och för mört men passerbart vid ursprungliga förhållanden för båda arterna. Förutom bedömning av de fyra ovanstående platserna gjordes även bedömning av öringens lek- och uppväxt-områden på denna sträcka (dvs. från riksväg 62 till cirka 1,0 km norr om Ransjöheden). Bäcknejonöga bedöms vid ursprungliga förhållanden i varierande omfattning kunna passera samtliga fyra platser ovan. Ål vandrar, i undantagsfall, på land, nära vattendraget, förbi t.ex. forsar och fall.

Till skillnad mot ovanstående bedömning gjordes länsstyrelsens tidigare kartering (2009) av Rannån (och samtliga andra vattendrag i länet) med utgångspunkten om t.ex. forsar och fall var vandringshindren utifrån de faktiska förhållandena vid inventeringstillfället (med undantag för parametern vattenföring som alltid antogs vara "normal" vid bedömningen i fält) (muntligt Sandra Woronin, kalkningshandläggare och tidigare projektledare för länsstyrelsens biotopkarteringar innefattande omkring 10 år bland annat 2009). I och med att sökanden väljer att inte ta ställning till om dammen står på ett naturligt definitivt vandringshinder och inte presenterar en utredning angående denna fråga, kan det konstateras att sökanden inte har fullgjort sin utredningsskyldighet i målet. Länsstyrelsen har därtill bedömt att platsen

för Ransbergsdammen har varit passerbar för både öring och mört vid ursprungliga förhållanden. Sökanden kan därmed inte anses ha visat att det föreligger förutsättningar att godkänna sökandens miljökonsekvensbeskrivning och bifalla ansökan. En utgångspunkt är att det av miljöbalken och ramdirektivet för vatten följer krav på inrättande av faunapassage (se t.ex. 2 kap. 3 § och 11 kap. 8 § miljöbalken och Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter om klassificering och miljökvalitetsnormer avseende ytvatten [HVMFS 2013:19] och artikel 4 i ramdirektivet för vatten). Sökanden har inte visat att det i förevarande fall inte föreligger ett krav på faunapassage. Vid de elfiskeundersökningar som registrerats har fångats abborre, elritsa, bäcknejonöga, gers och öring i Rannån men sannolikt förekommer fler fiskarter, t.ex. gädda, mört och lake (www.slu.se/elfiskeregistret). Alla fiskarter har ett mer eller mindre stort kontinuitetsbehov och således behov av faunapassage förbi dammar (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:15, Påverkan på strömlevande fisk av anlagda lugnvatten. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25). Optimala habitat för tillväxt, överlevnad och reproduktion för fiskar är separerade i tid och rum. Som en följd av detta genomför hela eller delar av fiskpopulationer förflyttning eller vandring mellan olika habitat. Drivkrafter bakom vandringarna är förbättrad födotillgång och tillväxt, reproduktion, undvikande av besvärliga fysiska förhållanden samt artens spridning. Därmed minskar också fiskpopulationernas förmåga att återhämta sig från miljöstress eller ställa om för att klara av nya miljöförutsättningar som t.ex. ett varmare klimat (reseliens). Minst 32 av våra sötvattensarter har påträffats i fiskvägar i Sverige, Polen och Tjeckien. Vandring sker inte enbart under lektid utan även andra tider på året. Förutsättningarna för att upprätthålla beståndens genetiska variation minskar om vandringsmöjligheterna begränsas. Med hänsyn till de behov av vandringsmöjligheter som våra sötvattensfiskar har och de negativa effekter som uppstår för arterna när de inte kan vandra står det klart att den bästa möjliga tekniken bör användas så att vandringsvägar återskapas (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:11, Fiskvandring - arter, drivkrafter och omfattning i tid och rum. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25).

Sökanden påstår att förekomsten av naturliga vandringshinder försvårar uppnåendet av god ekologisk status och att de naturliga vandringshindren utgör skäl för att undgå skyldigheten att anlägga faunapassage förbi dammen vid Ransberg. Länsstyrelsen delar inte denna uppfattning. I själva verket är de naturliga och definitiva vandringshindren försar och mindre fall med speciell fauna och flora som kan vara hotad eller t o m lagskyddad. Sökandens påståenden motsägs också av att (1) alla anlagda dammar ska förses med faunapassage i uppströms och nedströms riktning i enlighet med bästa möjliga teknik (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14, Anordningar för upp- och nedströmspassage av fisk vid vatten-anläggningar. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25) och (2) att den fragmentering som dammen vid Ransberg idag medför kommer av upphöra till följd av etablering av en faunapassage där. Passagen kommer att medföra att cirka 7,5 km av Rannåns konnektivitet återställs (cirka 3,8 km nedströms och 3,7 km uppströms dammen vid Ransberg, av vilket cirka 2,8 km eller cirka 1,9 hektar består av mer

eller mindre goda lek- och uppväxtområden för öring) (se protokoll avseende syn vid Rannån den 22 maj 2018 och Länsstyrelsen i Värmlands läns publikationsnummer 2013:30, B iotopkartering av vattendrag i Värmlands län. En sammanfattning av data för vattenbiotoper och vandringshinder 2005-2010. Bilaga 9-10 Klarälvens aro, Länsstyrelsen i Värmlands län 2013-12-20). Vidare (3) kommer den ekologiska nyttan till följd av faunapassage vid Ransbergdammen att bli betydande inte bara för öring (se ovan) utan även andra fiskarter och vatten-organismer (vandring, reproduktion, tillväxt, överlevnad, genetisk variation) samt spridning av sediment, fröer och annat organiskt material (Länsstyrelsen i Värmlands läns publikationsnummer 2013:30, Biotopkartering av vattendrag i Värmlands län. En sammanfattning av data för vattenbiotoper och vandringshinder 2005-2010. Bilaga 9-10 Klarälvens aro, Länsstyrelsen i Värmlands län 2013-12-20) och Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14, Anordningar för upp- och nedströmspassage av fisk vid vattenanläggningar. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25). Endast om dammen vid Ransberg förses med faunapassage finns förutsättningar att uppnå god ekologisk status i vattenförekomsten. Vattenspegeln vid Ransberg är ett anlagt lugnvatten, vilka normalt missgynnar den naturliga biologiska mångfalden såsom t.ex. förlust av arter knutna till strömmar och forsar, såväl i lugnvattnet som uppströms och nedströms detsamma (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:15, Påverkan på strömlevande fisk av anlagda lugnvatten. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25). I lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraftverk ingår fungerande och högeffektiva fiskvägar/faunapassager. Alla dammar ska förses med fiskväg enligt bästa möjliga teknik, även om det finns naturliga definitiva vandringshinder, t.ex. ett vattenfall, uppströms eller nedströms dammen i fråga (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14, Anordningar för upp- och nedströmspassage av fisk vid vattenanläggningar. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25). Detta eftersom fisk även företar viktiga relativt korta partiella vandringar i uppströms och nedströms riktning (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:11, Fiskvandring - arter, drivkrafter och omfattning i tid och rum. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25). Endast om en damm står på ett naturligt definitivt vandringshinder (för samtliga fiskarter) ska fiskväg/faunapassage inte anläggas förbi dammen (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14, Anordningar för upp- och nedströmspassage av fisk vid vattenanläggningar. Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25). Även sökanden ger uttryck för denna uppfattning (dock utan att ta konsekvenserna av detta genom att föreslå en faunapassage). Den aktuella dammen i detta mål står inte på eller ens i närheten av något naturligt definitivt vandringshinder (Länsstyrelsen i Värmlands läns publikationsnummer 2013:30, Biotopkartering av vattendrag i Värmlands län. En sammanfattning av data för vattenbiotoper och vandringshinder 2005-2010. Bilaga 9-10 Klarälvens aro, Länsstyrelsen i Värmlands län 2013-12-20).

Sökanden gör gällande att det finns ett privilegiebrev som är att jämställa med ett tillstånd enligt miljöbalken för bibehållande av vattenanläggningen och bedrivande av vattenverksamheten vid densamma. Om sökandens påstående vore riktigt skulle inte mark- och miljödomstolen kunna bifalla ansökan om lagligförklaring av vattenanläggningen (17 § lagen [1998:811] m införande av miljöbalken). En förutsättning för lagligförklaring är nämligen att det inte finns något tillstånd för anläggningen. Enligt rättspraxis kan emellertid varken rättigheter enligt privilegiebrev eller urminnes hävd jämföras med tillstånd enligt miljöbalken (MÖD 2012:26--28 och Mark- och miljööverdomstolens domar den 1 april 2016 i mål nr M 2767-15, M 7539-15 och M 7542-15). Något hinder mot att pröva fråga om lagligförklaring föreligger därför inte på grund av den eventuella förekomsten av ett privilegiebrev (som sökanden inte visat ger stöd för bibehållande av dammen och fortsatt drift av vattenverksamheten). Även detta har länsstyrelsen tidigare framhållit i målet (se s. 16 i länsstyrelsens yttrande den 24 maj 2017).

Länsstyrelsen har tidigare i målet redogjort för sin inställning att Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1143/2014 av den 22 oktober 2014 om förebyggande och hantering av introduktion och spridning av invasiva främmande arter inte utgör något generellt hinder mot inrättande av faunapassager (och utrivning av dammar) och EU-förordningen utgör inte heller något hinder mot inrättandet av en faunapassage vid den i målet aktuella. Det är möjligt att med relativt enkla medel anpassa en faunapassage på ett sådant sätt att den medger passage av fisk men inte kräftor. Sökanden har inte tagit ställning till om en faunapassage bör inrättas och har följaktligen inte heller, såsom länsstyrelsen anser borde ha skett, föreslagit villkor om minimitappning i en sådan passage. Några villkor om hur regleringen vid dammen ska få ske har sökanden inte heller föreslagit utan ansökan synes avse att det ska råda en fri vattenhushållning mellan en övre och nedre dämningssgräns, även om sökanden samtidigt uppger att dammen ska användas som en överfallsdamm. Länsstyrelsen anser att ansökan är oklar i de delar som gäller vattenhushållningen vid dammen och menar fortsatt att det finns ett kompletteringsbehov i denna del för att det ska bli tydligt att verksamheten uppfyller de krav som följer av miljöbalken och ramdirektivet för vatten och sökanden bör föreslå villkor om hur vattenhushållningen vid dammen ska få ske. Den viktigaste utgångspunkten bör härvid vara att tillrinningen alltid ska rinna genom dammen. På så sätt åstadkoms en ekologisk flödesregim vid den aktuella dammen (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:12, Ekologiska flöden och ekologiskt anpassad vattenkraft, Underlag till vägledning om lämpliga försiktighets-mått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25 och Havs- och vattenmyndighetens rapport 2015:26, Miljöåtgärder i vattenkraftverk. Sammanställning av åtgärder för att nå god ekologisk status och god ekologisk potential, Havs- och vattenmyndigheten 2015-12-18).

Sökanden har inte tillgodosett de synpunkter som länsstyrelsens tidigare lämnat om alternativ lokalisering och nollalternativ. Sökanden har fortsatt inte redogjort för vilket stöd som det finns för sökandens bedömning att dammen är skyddad som fornlämning. Om dammen är skyddad som fornlämning (eller om det annars finns skyddsvärda kulturmiljöer) bör sökanden i sin miljökonsekvensbeskrivning redogöra för vilka alternativa sträckningar och utformningar för en faunapassage som är

möjliga för att eventuella ingrepp i kulturmiljön ska bli så lindriga som möjligt samtidigt som de funktions- och effektivitetskrav som bör gälla för en faunapassage efterlevs. Länsstyrelsen tar inte i nuläget ställning till om det är möjligt för myndigheten att lämna tillstånd enligt kulturmiljölagen för inrättande av en faunapassage med en viss sträckning och utformning. Länsstyrelsen kommer att närmare analysera vilka förutsättningar det finns att meddela sökanden det sökta tillståndet m.m., om sökanden i sin ansökan och miljökonsekvensbeskrivning inkluderar inrättandet av en faunapassage och därvid lämnar en sådan utredning som lagstiftningen kräver med t.ex. utredning om alternativa sträckningar och utformningar.

Om sökanden inte utverkar lagligförklaring/tillstånd för dammen och vattenverksamheten vid densamma skulle inte ett föreläggande enbart avse utrivning av dammluckorna. Ett föreläggande från länsstyrelsens sida skulle i sådant fall avse utrivning av dammen. Att dammen, i strid med bestämmelserna i miljöbalken och ramdirektivet för vatten, skulle kunna stå kvar orörd utan rättskraftig(t) lagligförklaring/tillstånd förefaller osannolikt.

Sökanden har inte genom sina nu framförda påståenden om att anläggningen och verksamheten saknar negativ miljöpåverkan visat att kravet på samhälls- tillåtlighet enligt 11 kap. 6 § miljöbalken är uppfyllt. Det noteras härvid att vattenmyndigheten i Vatteninformationssystem Sverige (VISS) angett en total schablon-kostnad för en fiskväg för upp- och nedströmsvandring vid Ransberg till 1 500 000 kr. Ett bibehållande av dammen innebär inte i sig att icke-försämringskravet uppfylls. Ett bibehållande av dammen utan inrättande av faunapassage innebär en kontinuerlig genetisk utarmning vad avser fisk och andra vattenlevande organismer. Länsstyrelsen har i sitt tidigare yttrande i målet kommenterat sökandens ansökan och miljökonsekvensbeskrivning såvitt avser miljökvalitetsnormerna för vatten. Sökanden har fortfarande inte inkommit med någon utredning som visar att miljökvalitetsnormerna för vatten kommer att efterlevas. Det är inte, såsom sökanden påstår, försurningspåverkan som är huvudorsaken till Rannåns nuvarande status, eftersom pågående kalkning åtgärdar detta problem. Detta framgår av bedömningstexten avseende ekologisk status. Det är i stället kvalitetsfaktorn Konnektivitet i vattendrag som är den huvudsakliga orsaken till att vattenförekomsten har måttlig ekologisk status. En fungerande konnektivitet är en förutsättning för att god ekologisk status ska uppnås. Sökanden hävdar att de biologiska kvalitetsfaktorerna har god status. De biologiska undersökningar som genomförts är emellertid inte representativa för konnektivetspåverkan. Sökanden hävdar att det bara är om ekologisk status är hög som man kan ta hänsyn till de hydromorfologiska förhållandena vid statusbedömning. Enligt 2 kap. 12 § Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter om klassificering och miljökvalitetsnormer avseende ytvatten (HVMFS 2013:19) får dock vattenmyndigheten klassificera vattenförekomsten till annan status om utredning visar att ekologisk status motsvarar bedömningen av hydrologiska kvalitetsfaktorer. Av VISS framgår att det endast är dammen vid Ransbergs herrgård som behöver åtgärdas för att god ekologisk status ska uppnås i vattenförekomsten. Sökanden hävdar att länsstyrelsen har beaktat en damm vid Ransjön, vilket är felaktigt. Detta har länsstyrelsen redan kommenterat i sitt tidigare yttrande i målet. Sökanden har vidare missförstått ramdirektivet för vatten när sökanden påstår att "flera naturliga vattenfall i Rannån måste sprängas sönder och trösklas för

att möjliggöra fiskvandring". Länsstyrelsen delar inte sökandens kritik mot Havs- och vattenmyndigheten avseende klassificering av hydromorfologiska kvalitetsfaktorer. Länsstyrelsen hänvisar i denna del i övrigt till vad myndigheten tidigare anfört i målet.

Sökanden har i målet i bilaga B:2 till miljökonsekvensbeskrivningen endast gett in vad som uppges vara ett utdrag ur en flottningsdom från år 1917. Det bör krävas att sökanden ger in hela akten i det mål som flottningsdomen avser för att det ska vara möjligt att bedöma dammens rättsliga status och om sökanden kan medges sökt tillstånd m.m. En förutsättning för att tillstånd ska kunna meddelas i målet bör vara att sökanden visar att dammen är i dammsäkerhetsmässigt godtagbart skick. Sökanden bör därför i målet ge in ett besiktningsprotokoll avseende dammen.

Genetisk utarmning

Sökanden anger att genetiska variationen inte behöver vara liten i numerärt sett små öringpopulationer om det genetiska inflödet som kommer från andra öringpopulationer är hög. Detta är inte relevant i förevarande mål. Dammen vid Ransbergs Herrgård omöjliggör för öring från stora nedströms belägna områden, t.ex. Frykensäarna med tillflöden, att ta sig upp i ån och reproducera sig uppströms dammen. Därmed innebär dammen att öringpopulationerna främst uppströms men även nedströms dammen med stor sannolikhet har utarmats genetiskt. Naturvårdsverket och Fiskeriverket anför följande (Naturvårdsverket och Fiskeriverket, Ekologisk restaurering av vattendrag, Naturvårdsverket och Fiskeriverket 2008 s. 11) ”I vattenlandskapet har många populationer isolerats, t.ex. genom dammar. Detta gör att tillflödet av nytt genmaterial upphör. För små populationer med liten genetisk variation kan detta innebära stor risk för utrotning.” Det faktum att nytt genmaterial upphör av dammar kan inte kompenseras med biotopvårdande åtgärder till förmån för den eller de öringpopulationer som har isolerats på grund av dammen vid Ransbergs Herrgård. Om sökanden är av uppfattningen att dammen inte utarmar öringpopulationer genetiskt så har sökanden att visa att så är fallet. Havs- och vattenmyndighetens rapporter 2013:11, 2013:12, 2013:14, 2013:15 utgör vägledning för bästa möjliga teknik. Detta framgår av förordet till Havs- och vattenmyndighetens rapport 2015:26 i vilket följande anförs. ”Vissa av åtgärderna finns mer utförligt beskrivna i vägledning avseende Bästa möjliga teknik. Dessa rapporter är tillgängliga genom Havs- och vattenmyndighetens hemsida.” Det är uppenbart att det är rapporterna 2013:11-12 samt 2013:14-15 som avses i förordet, då Havs- och vattenmyndigheten inte funnits under så många år och endast har släppt nyss nämnda rapporter inom ämnesområdet bästa möjliga teknik avseende vattenkraftverk och dammar.

Biologisk mångfald - Ekologisk status

Sökanden påtalar att länsstyrelsen har hävdad att de biologiska undersökningar som har genomförts inte är representativa för regleringspåverkan och misstolkar det som myndigheten har anfört. I 12 § andra stycket i Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter om klassificering och miljö kvalitetsnormer avseende ytvatten föreskrivs följande. ”Om de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna indikerar måttlig status eller potential eller sämre, får vattenmyndigheten klassificera ytvattenförekomsten till måttlig status eller potential, om det saknas underlag för att göra en bedömning av samtliga biologiska kvalitetsfaktorer för den berörda ytvattenförekomsten och en utredning visar att det finns anledning att anta att den ekologiska statusen motsvarar bedömningen av de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna.”

Av 13 § i Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter om klassificering och miljö-kvalitetsnormer avseende ytvatten framgår följande. ”Om det vid klassificering av ekolo-gisk status eller potential inte är möjligt att tillämpa en eller flera bedömningsgrunder enligt bilaga 1-5 på grund av att underlagsdata som krävs enligt bedömningsgrunden saknas för ytvattenförekomsten, eller om det inte är möjligt att modellera biotillgänglighet avseende särskilda förorenande ämnen, ska vattenmyndigheten göra en expertbedömning av ytvattenförekomstens status eller potential. Även för enskilda kvalitetsfaktorer kan expertbedömning av status eller potential göras. Expertbe-dömningen ska utgå från bedömningsgrunderna och göras utifrån bästa tillgängliga kunskap om till-stånd och påverkan.”

Rannån har måttlig ekologisk status och av Vatteninformationssystem Sverige (VISS) framgår att motiveringen till denna klassificering är följande. ”Bedömningen baseras på avvikelser i konnektivitet. Denna kvalitetsfaktor är avgörande för att god ekologisk status ska kunna uppnås. Undersökningar av bottenfauna och fisk visar på hög eller god status, men dessa är inte representativa för den påverkan som finns. Bedömningen är sämre än vid förra klassi-ficeringen (se tidigare bedömningar), då nya bedömningsgrunder har använts för klassificeringen. Vat-tendraget är försurningspåverkat, men kalkas i tillräcklig utsträckning.”

Kvalitetsfaktorn Konnektivitet i vattendrag är klassificerad som måttlig och moti-veringen till detta är enligt VISS följande. ”Bedömningen baseras på att fiskar och andra vandringsbenägna arter bara delvis kan vandra naturligt inom eller genom vattenförekomsten. Här finns vandringshinder som dammar eller andra hinder som människan har byggt.”

Såsom tidigare påtalats i målet är inte kvalitetsfaktorn Hydrologisk regim i vatten-drag klassificerad för Rannån. Sökanden måste visa att dammens och vattenverk-samhetens påverkan på kvalitetsfaktorerna Konnektivitet i vattendrag och Hydrolo-gisk regim i vattendrag inte äventyrar uppnåendet av god ekologisk status. Sökanden måste därvid utgå från de relevanta förutsättningar som gäller för respek-tive kvalitetsfaktor i tillämpliga bestämmelser när sökanden ska visa att verksam-heten kommer att vara förenlig med miljökvalitetsnormerna för vatten (se avsnitt 2 och 3 i bilaga 3 till Havs-och vattenmyndighetens föreskrifter om klassificering och miljö-kvalitetsnormer avseende ytvatten). Det bör krävas att sökanden redovisar underlagen för sina bedömningar, sina beräkningar och bedömningar utifrån gällande bestämmelser m.m. på ett sådant transparent sätt att (länsstyrelsen och) mark- och miljödomstolen utan svårigheter kan avgöra om miljökvalitetsnormerna för vatten kommer att iaktas. Den bedömning av Rannåns ekologisk status som gjorts är inte på något vis kontroversiell. Det är i stället så att en annan bedömning vore orimlig. De biologiska undersökningar som sökanden hänvisar till i sitt senaste yttrande är inte relevanta för bedömningen av kvalitets-faktorerna Konnektivitet i vattendrag och Hydrologisk regim i vattendrag. De biologiska undersökningarna är utformade för att påvisa påverkan från framför allt övergödning och försurning. Länsstyrelsens inställning är således fortsatt att sökanden måste komplettera sin ansökan och miljökonsekvensbeskrivning i den del som avser miljökvalitetsnormer för vatten. I övrigt hänvisar länsstyrelsen till vad myndigheten tidigare i målet anfört om miljökvalitetsnormer för vatten (se t.ex. s. 12 f i länsstyrelsens yttrande den 24 maj 2017 och s. 10 f i länsstyrelsens yttrande den 24 maj 2018).

Synpunkter på MKB

Länsstyrelsens yttranden i målet är grundade på gällande bestämmelser i svensk rätt och EU-rätt och t.ex. Havs- och vattenmyndighetens vägledningar, tillgänglig

vetenskap och sakkunskap inom området. Frågan i målet är emellertid om sökanden och sökandens ansökan uppfyller de förutsättningar som krävs för att sökt laglig-förklaring och tillstånd ska kunna meddelas (jfr t.ex. 2 kap. 1 och 2 §§ miljöbalken). Sökanden har inte gjort några justeringar i målet med anledning av de synpunkter som länsstyrelsen har lämnat i dessa delar. Länsstyrelsen vidhåller därför vad som tidigare anförts i målet om att sökanden inte uppfyller kunskapskravet. Miljökonsekvensbeskrivningen är inte heller tillräckligt objektivt avfattad för att de beskrivningar som lämnas i den ska kunna läggas till grund för ett avgörande i målet och miljökonsekvensbeskrivningen bör därför inte godkännas.

Vandringshinder

Sökanden anser att det är orimligt att bevisbördan i fråga om det krävs miljöförbättrande åtgärder vid dammen eller inte åvilar sökanden och anför att sökanden inte har för avsikt att vidare utreda om det funnits naturliga definitiva vandringshinder på platsen för dammen och på andra ställen i Rannån. Av 2 kap. 1 § första stycket miljöbalken framgår följande. ”När frågor prövas om tillåtlighet, tillstånd, godkännande och dispens och när sådana villkor prövas som inte avser ersättning samt vid tillsyn enligt denna balk är alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd skyldiga att visa att de förpliktelser som följer av detta kapitel iakttas. Detta gäller även den som har bedrivit verksamhet som kan antas ha orsakat skada eller olägenhet för miljön.” Enligt 16 kap. 10 § miljöbalken är vidare verksamhetsutövaren bevisskyldig i fråga om de förhållanden som rådde i vattnet innan verksamheten sattes i gång, om en vattenverksamhet har bedrivits utan tillstånd. Länsstyrelsen konstaterar dessutom att det av allmänna principer följer att den som ansöker om ett tillstånd eller en laglig-förklaring har bevisbördan för att förutsättningarna för att bevilja tillståndet eller lagligförklaringen är uppfyllda. Sökandens inställning till bevisbördans placering förändrar inte vad som följer av lag och allmänna principer. Sökandens under-låtenhet att utreda frågan om det funnits naturliga definitiva vandringshinder på platsen för dammen och på andra platser i Rannån bör leda till att miljökonsekvensbeskrivningen inte kan godkännas och att ansökan avvisas eller avslås. Sökanden menar att det inte av lagstiftningen eller ramdirektivet för vatten följer något absolut krav på inrättande av faunapassager. Detta påstående är inte riktigt. Inrättandet eller bibehållandet av ett vandringshinder kan strida mot det s.k. icke-försämringskravet och äventyra uppnåendet av gällande miljökvalitetsnormer för vatten. Relevant vid bedömningen är i sådana fall kvalitetsfaktorerna Konnektivitet i vattendrag och Konnektivitet i sjöar (se avsnitt 2 och 5 i bilaga 3 till Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter om klassificering och miljökvalitetsnormer avseende ytvatten (HVMFS 2013:19)). För det fall inrättandet eller bibehållandet av ett vandringshinder kommer i konflikt med bestämmelserna i ramdirektivet för vatten om det inte inrättas en faunapassage, föreligger ett absolut krav på inrättande av sådan passage. Även av bestämmelserna i miljöbalken kan följa ett krav på inrättande av faunapassager (se t.ex. 2 kap. 3 §, 5 kap. och 11 kap. 8 § miljöbalken). Sökanden menar att Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14 m.fl. rapporter inte utgör något ställningstagande av Havs- och vattenmyndigheten. Såsom anförts ovan konstaterar länsstyrelsen att Havs- och vattenmyndigheten har hänvisat till aktuella rapport såsom vägledning. I likhet med vad sökanden beskriver bygger rapporterna dessutom på viktigt vetenskapligt underlag, synteser och bedömningar, vilket ger innehållet i rapporterna särskild tyngd. Om sökanden t.ex. anser att vad som i rapporterna beskrivs inte utgör bästa

möjliga teknik, ankommer det på sökanden att visa att något annat utgör bästa möjliga teknik.

Alternativ lokalisering och nollalternativ

Enligt i målet tillämpliga bestämmelser ska en miljökonsekvensbeskrivning innehålla bl.a. en redovisning av alternativa platser, om sådana är möjliga, samt alternativa utformningar tillsammans med dels en motivering varför ett visst alternativ har valts, dels en beskrivning av konsekvenserna av att verksamheten eller åtgärden inte kommer till stånd (nollalternativ). Den i målet aktuella damm-anläggningen saknar giltigt tillstånd. Det har därför aldrig företagits en lokaliseringsprövning avseende anläggningen (2 kap. 6 § miljöbalken). Det finns därför sakliga skäl för att det bör krävas att sökanden företar en lokaliserings-utredning i målet och att miljökonsekvensbeskrivningen, i enlighet med vad som anförs i lagtexten, ska innehålla "en redovisning av alternativa platser".

Länsstyrelsen har tidigare i målet anfört att sökanden inte i miljökonsekvensbeskrivningen lämnat en tillfredsställande "beskrivning av konsekvenserna av att verksamheten eller åtgärden inte kommer till stånd (nollalternativ)", dvs. i detta fall att ansökan om lagligförklaring eller tillstånd inte bifalles av mark- och miljödomstolen. Myndigheten har därvid påtalat att de konsekvenser som kan förutses efter en avvisning eller ett avslag av sökandens ansökan borde ha utvecklats i anslutning till nollalternativet i miljökonsekvensbeskrivningen. Sökanden har inte heller nu på det sätt som följer av författningstexten utvecklat konsekvenserna av att verksamheten eller åtgärden inte kommer till stånd (nollalternativ) och därvid bl.a. sannolika effekter ur miljösynpunkt. Miljökonsekvensbeskrivningen bör därför inte godtas i sitt nuvarande skick.

Flottledsdom som beskriver Rannån

I de ingivna flottledshandlingarna anförs att det ska inrättats en lucka för öppningen av flottningsslussen (till en kostnad om 500 kr enligt kostnadsförslaget). Sökanden bör komplettera målet med uppgift om den aktuella luckan finns kvar idag och i så fall bifoga skiss med luckans mått och läge i dammen.

Dokument som åberopas för bedömning av dammens rättsliga status

Sökanden åberopar ett privilegiebrev och en sockenkarta och menar bl.a. att anläggningen och verksamheten inte har uppförts respektive bedrivits utan tillstånd. Rättigheter enligt privilegiebrev och urminnes hävd kan enligt fast rättspraxis inte jämföras med giltiga tillstånd enligt miljöbalken. Mark- och miljööverdomstolen uttalade den 1 april 2016 i mål nr M 2767-15 bl.a. följande. "Mark- och miljööverdomstolen har i tidigare avgöranden funnit att både en rätt enligt privilegiebrev och urminnes hävd utgör en särskild rättighet att förfoga över vattnet men att den inte kan jämföras med ett tillstånd enligt miljöbalken (jfr MÖD 2012:26--28 och Mark- och miljödomstolens dom denna dag i mål nr M 7542-15)." Anläggningen och verksamheten har alltså inte uppförts respektive bedrivits med giltigt tillstånd enligt miljöbalkens bestämmelser.

Ingen reglering

Under rubriken Ingen reglering har sökanden lämnat en förklaring till varför ansökan innehåller ett yrkande om tillstånd till vattenverksamhet för dämning. Länsstyrelsen anser att det är oklart vad sökanden egentligen vill ha sagt med vad

som uttalas i denna del. Länsstyrelsen har tidigare i målet uttalat bl.a. följande. Sökanden menar att det inte sker någon reglering eller annan pågående vattenverksamhet vid dammen. Detta är felaktigt. Dammens existens utgör en ständig reglering av flödena i Rannån och den dämning som dammens existens i sig medför innebär en kontinuerligt pågående vattenverksamhet. Dessutom regleras dammen enligt sökanden vid höga flöden. Dammen innebär en ständig artificiell påverkan på vattenförekomsten.

[...]

Sökanden har inte tagit ställning till om en faunapassage bör inrättas och har följaktligen inte heller, såsom länsstyrelsen anser borde ha skett, föreslagit villkor om minimitappning i en sådan passage. Några villkor om hur regleringen vid dammen ska få ske har sökanden inte heller föreslagit utan ansökan synes avse att det ska råda en fri vattenhushållning mellan en övre och nedre dämningensgräns, även om sökanden samtidigt uppger att dammen ska användas som en överfallsdamm. Länsstyrelsen anser att ansökan är oklar i de delar som gäller vattenhushållningen vid dammen och menar fortsatt att det finns ett kompletteringsbehov i denna del för att det ska bli tydligt att verksamheten uppfyller de krav som följer av miljöbalken och ramdirektivet för vatten och sökanden bör föreslå villkor om hur vattenhushållningen vid dammen ska få ske. Den viktigaste utgångspunkten bör härvid vara att tillrinningen alltid ska rinna genom dammen. På så sätt åstadkoms en ekologisk flödesregim vid den aktuella dammen (Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:12, Ekologiska flöden och ekologiskt anpassad vattenkraft, Underlag till vägledning om lämpliga försiktighetsmått och bästa möjliga teknik för vattenkraft, Havs- och vattenmyndigheten 2013-10-25 och Havs- och vattenmyndighetens rapport 2015:26, Miljöåtgärder i vattenkraftverk. Sammanställning av åtgärder för att nå god ekologisk status och god ekologisk potential, Havs- och vattenmyndigheten 2015-12-18). De synpunkter länsstyrelsen lämnat i aktuella delar kvarstår.

Fast fornlämning - skyddad enligt kulturmiljölagen

Sökanden har gett in registerutdrag ur Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök. I ett av de ingivna registerutdragen anges att hammarområdet består av bl.a. "dämme/bro" och i ett annat registerutdrag anges att en dammvall bedöms utgöra en fornlämning. Uppgifterna i Fornsök är information om t.ex. antikvariska bedömningar som gjorts avseende lämningar. Informationen motsvaras inte av något beslut och har inte någon självständig rättsverkan. En dammvall motsvarar de delar av en damm som finns på sidor om ett vattendrag, nämligen vallarna, och alltså inte en damms utskovsdelar. Registerutdraget som berör en dammvall torde därför inte avse den i målet aktuella dammen. Inte heller uppgiften i ett registerutdrag som anger att hammarområdet består av "dämme/bro" verkar avse den aktuella dammen, utan avser sannolikt en annan lämning inom den fornlämning som finns. Den aktuella dammen vid Ransbergs Herrgård eller delar av dammen är inte, såsom sökanden påstår, i sig en fornlämning enligt 2 kap. 1 § kulturmiljölagen (1988:950). En förutsättning för att en lämning ska utgöra en fornlämning är den är varaktigt övergiven. Dammen vid Ransbergs Herrgård används, den är i funktion och dämmer vatten. Dammen är i stället belägen strax invid en fornlämning och ligger inom det skyddsområde som enligt 2 kap. 2 § första stycket kulturmiljölagen hör till fornlämningen (fornlämningsområde), även om någon fastställelse av gränserna för fornlämningsområdet inte har skett (2 kap. 2 § andra stycket kulturmiljölagen). Den som vill rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning ska, enligt 2 kap. 12 § kulturmiljölagen, ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen (jfr även 2 kap. 21 § kulturmiljölagen). Sökanden har alltså att, trots att dammen inte i sig är en fornlämning, ansöka om tillstånd enligt kulturmiljölagen, om sökanden avser att vidta åtgärder som rör dammen, oavsett om det gäller inrättande av en fauna-passage, förbättringar av dammens säkerhet, underhåll av dammen eller andra åtgärder. Tillstånd enligt kultur-

miljölagen krävs således även om mark- och miljödomstolen meddelar sökanden lagligförklaring eller tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken. Såsom länsstyrelsen tidigare påtalat bör sökanden utreda och i sin ansökan inkludera de miljöförbättrande åtgärder som krävs vid dammen t.ex. inrättande av en faunapassage. Sökanden bör i sin miljökonsekvensbeskrivning redogöra kulturmiljövärden som påverkas av en faunapassage och för t.ex. vilka alternativa sträckningar och utformningar för en faunapassage som är möjliga för att eventuella ingrepp i kulturmiljön ska bli så lindriga som möjligt samtidigt som de funktions- och effektivitetskrav som enligt miljöbalken och ramdirektivet för vatten bör gälla för en faunapassage efterlevs. Sökanden bör i sin ansökan bättre beskriva de kulturmiljövärden som finns på platsen och hur miljöförbättrande åtgärder i övrigt och andra åtgärder avseende t.ex. underhåll och dammsäkerhet som planeras och behöver vidtas vid dammen ska anpassas så att eventuella ingrepp i kulturmiljön ska bli så lindriga som möjligt samtidigt som de uppfyller de miljö- och säkerhetskrav som följer av gällande bestämmelser. Det är av vikt att sökanden tar till sig dessa synpunkter om beskrivning av kulturmiljövärden och hur anpassning av de åtgärder som behöver utföras kommer att ske till kulturmiljön på platsen. Om sökanden anpassar sin ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen i enlighet med de synpunkter länsstyrelsen lämnar kan en diskussion undvikas om att ett eventuellt tillstånd enligt miljöbalken och åtgärder enligt villkor i samband med en lagligförklaring inte kan utnyttjas eller efterlevas på grund av att förutsättningarna är sådana att sökanden inte kan erhålla tillstånd enligt kulturmiljölagen för att få utföra åtgärderna. Länsstyrelsen anmärker att sökanden kan behöva anlita en konsult med särskilda sakkunskaper för att utreda och beskriva kulturmiljöfrågorna och en konsult med särskilda sakkunskaper för att t.ex. utreda och beskriva frågorna om miljöförbättrande åtgärder vid dammen (faunapassage m.m.). Det kan därvid vara lämpligt att anlita konsulter med expertis inom olika sakområden samarbetar i ett fall som detta för att alla lagkrav inom olika områden ska uppfyllas.

Länsstyrelsen har i ett samrådsyttrande den 1 juni 2016 anfört att om dammen endast lagligförklaras utan att något tillstånd till vattenverksamhet samtidigt meddelas ska dammluckorna hållas i öppet läge för att det inte ska strida mot miljöbalkens bestämmelser. Länsstyrelsen vill förtydliga att det i en sådan situation möjligen kan vara så att öppna luckor innebär att anläggningen och verksamheten kommer i mindre konflikt med miljöbalkens bestämmelser. Dammen och t.ex. utskovsströskeln kan fortfarande orsaka dämning och påverka vattenförhållandena. Om dammen endast lagligförklaras kan dammen och verksamheten fortsatt strida mot bl.a. miljöbalkens bestämmelser och det kan komma att krävas att tillsynsmyndigheten ingriper.

Underhållsåtgärder

Länsstyrelsen har tidigare i målet framhållit att en förutsättning för att tillstånd ska kunna meddelas bör vara att sökanden visar att dammen är i dammsäkerhetsmässigt godtagbart skick och att sökanden därför bör ge in ett besiktningsprotokoll avseende dammen. Sökanden har inte efterkommit de synpunkter som länsstyrelsen har lämnat. Sökanden har inte genom vad som anförs i det senaste yttrandet visat att dammen är i dammsäkerhetsmässigt godtagbart skick eller att den kommer att vara i sådant skick efter det att planerade åtgärder har genomförts. Sökanden anser att dammen ska kunna lagligförklaras och tillstånd meddelas utan att det behöver visas

att dammen är i dammsäkerhetsmässigt godtagbart skick. Sökanden menar att lagligförklaring kan ske och tillstånd meddelas först och att åtgärder för att förbättra säkerheten vid dammen ska kunna utföras efter att lagligförklaring skett och tillstånd meddelats. Länsstyrelsen menar att det behöver ske en besiktning av dammen innan lagligförklaring och tillståndsgivning, så att det kan bedömas vad sökanden behöver göra för att dammen ska vara i dammsäkerhetsmässigt godtagbart skick innan lagligförklaring och tillstånd ges. Säkerhetsfrågorna ingår i miljöprövningen. Sökanden hänvisar till uttalanden i förarbetena om underhållsskyldighet och den underhållsskyldiges strikta ansvar och menar att "d[e] reparationsåtgärder som planeras [därmed är] helt i överensstämmelse med [m]iljöbalkens bestämmelser." De hänvisningar till förarbetena som sökanden gjort visar emellertid inte att dammen är i dammsäkerhetsmässigt godtagbart skick. För att det i målet ska kunna göras en bedömning av den frågan behöver sökanden, såsom anförts, ge in ett besiktningsprotokoll avseende dammens skick som utfärdats av oberoende sakkunnig besiktningsman. Det protokoll som sökanden hänvisar till, vilket upprättats av länsstyrelsens vattenhandläggare PA, är inte ett sådant protokoll. Sökandens tekniska beskrivning, som länsstyrelsen redan tidigare tagit del av, motsvarar inte heller ett sådant besiktningsprotokoll. Sökandens hänvisning till den tekniska beskrivningen är således inte heller tillräcklig för att det ska kunna bedömas att dammen är i eller kommer att iordningsställas till dammsäkerhetsmässigt godtagbart skick.

Vid huvudförhandlingen i målet har länsstyrelsen även ingett en kopia av en komplettering till ett överklagande av länsstyrelsen i mål M 1328-19 vid Mark- och miljööverdomstolen.

Mark- och miljödomstolen har den 8 maj 2019 haft huvudförhandling med syn i målet.

DOMSKÄL

Rådighet och prövningens omfattning

Samtliga arbeten ska utföras inom den av Stiftelsen Ransbergs Herrgård (sökanden) ägda fastigheten A. Stiftelsen äger också samtliga berörda anläggningar.

Stiftelsen Ransbergs Herrgård har därför den för ansökan erforderliga rådigheten.

Upprättad miljökonsekvensbeskrivning och övrigt underlag i målet innehåller tillräckligt underlag för att domstolen ska kunna pröva ansökan. Miljökonsekvensbeskrivningen får anses uppfylla kraven enligt 6 kap. miljöbalken.

Sökanden har genom ett omfattande material visat att verksamhet med att dämna vatten har skett på platsen sedan lång tid.

I 5 § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken, förkortad MP, anges att tillstånd m.m. enligt äldre lagstiftning ska fortsätta att gälla om det har meddelats i enlighet med tidigare gällande bestämmelser och att beslutet i så fall ska anses meddelat med stöd av miljöbalken. Vattenverksamhetsutredningen har i delbetänkandet Ny tid ny prövning, SOU 2013:69, dragit slutsatsen att särskilda rättigheter som privilegier och urminnes hävd omfattas av 5 § MP och att de därmed har rättskraft enligt 24 kap. 1 § miljöbalken. Detta gäller enligt utredningen de frågor som prövas i den särskilda rättigheten. Efter genomgång av äldre lagstiftning och nyare praxis har utredningen gjort bedömningen att urminnes hävd utgör en sådan rättighet som omfattas av nämnda bestämmelse och föreslagit att bestämmelsen ändras så att detta framgår uttryckligen.

Vid årsskiftet 2018/19 har den vattenrättsliga lagstiftningen även ändrats i vissa avseenden. Ändringar har bl.a. skett MP. Enligt den nya 5 a § ska en verksamhet som bedrivs i enlighet med en urminnes hävd, ett privilegiebrev eller en annan sådan särskild rättighet att förfoga över vatten som avses i 2 kap. 41 § vattenlagen (1918:253) anses bedrivas med stöd av en rättighet som har tillkommit enligt motsvarande bestämmelser i miljöbalken eller i föreskrifterom har meddelats med stöd av balken, om inte annat har bestämts. Bestämmelsen kompletterar 5 § som anger att beslut som meddelats enligt äldre rätt ska fortsätta att gälla efter miljöbalkens ikraftträdande och anses meddelade med stöd av motsvarande bestämmelse i balken.

Om begreppet urminnes hävd över huvud taget ska vara aktuellt måste det emellertid, enligt mark- och miljödomstolens mening, röra sig om en vattenverksamhet som inte förändrats under i vart fall de senaste 135 åren. (Enligt praxis krävs åtminstone två mansåldrar om sammanlagt ungefär 90 år för urminnes hävd. För att kunna göra gällande urminnes hävd måste den ha uppkommit åtminstone 90 år före det att institutet utmönstrades ur den svenska lagstiftningen 1972, dvs. före 1882.)

Domstolen anser att det framkommit i målet har det funnits anläggningar för tillgodogörande av vattenkraft på aktuell plats sedan en lång tid före år 1882, i vart fall sedan andra hälften av 1600-talet.

Vad gäller den fortlöpande bedrivna vattenverksamheten vid dammen har denna bestått i avledning av vatten för att driva olika industriverksamheter, bl.a. smedja och pappersbruk.

Verksamheten har av vad som visats pågått obrutet historiskt och fram till 1938 då pappersbruket upphörde. Härefter har dammens dämmande funktion varit intakt till idag. Enligt domstolen får det anses visat att den verksamhet som idag bedrivs och som bedrivits vid dammanläggningen i allt väsentligt och med all sannolikhet är påtagligt lik den vattenverksamhet som bedrevs för så lång tid sedan att en urminnes hävd måste anses ha uppkommit.

Vid angivna förhållanden är det alltså visat att befintliga anläggningar och befintlig verksamhet bedrivs och har bedrivits under så lång tid att sökanden har en rättighet på grund av urminnes hävd. Tillståndskravet enligt miljöbalken är därför uppfyllt.

Dammanläggningen vid Ransbergs Herrgård är således av laga beskaffenhet och sökanden har tillstånd till att dämna vatten.

De arbeten som omfattas av ansökan är i allt väsentligt föranledda av dammsäkerhetsaspekter. Arbetena kan förorsaka vissa störningar under arbetstiden. Efter arbetenas utförande torde emellertid de tillkommande störningarna vara ringa eller inga. Avgränsning av ansökan såvitt avser aktuell vattenverksamhet anser domstolen bör accepteras.

Verksamhetens tillåtlighet

Ranån, som är ca 10 km lång från Ransjön till Klarälven, är inte utpekad som värdefullt vatten och är inte skyddat enligt Natura 2000 eller något motsvarande skydd. Ranån uppvisar, trots detta, höga naturvärden. Området kring herrgården har en

värdefull kulturmiljö och vissa delar av tidigare industriverksamhet är skyddade enligt kulturmiljölagstiftningen.

Den ekologiska statusen i Ranån har bedömts som måttlig och miljö kvalitetsnormen är att Ranån ska uppnå god ekologisk status 2021. För att nå god ekologisk status krävs att konnektiviteten förbättras i ån. Nedströms dammen vid Ransbergs Herrgård finns flera naturliga vandringshinder i Ranån. Det kan inte uteslutas att även vandringshindret vid Ransbergs Herrgård utgjort ett vandringshinder.

Den ansökta verksamheten består av åtgärder för att förbättra dammens tekniska och säkerhetsmässiga status. Mark- och miljödomstolen finner att den ansökta verksamheten inte negativt påverkar möjligheten att uppnå miljö kvalitetsnormen. Vidare finner mark- och miljödomstolen att den verksamhet som omfattas av ansökan inte strider mot de tillåtighetsbestämmelser som domstolen har att pröva. Tillstånd ska således ges.

Villkor

Sökanden har under huvudförhandlingen föreslagit att för att undvika torrläggning nedströms dammen vid de situationer då vattennivån i dammen sänks av för att sedan fyllas upp igen ska minst 20 l/s (vilket motsvarande lägsta lågvattenföringen) släppas förbi dammen.

Mark- och miljödomstolen finner denna ordning ändamålsenlig och ska fastställas som villkor. Även övriga villkor som föreslagits av sökanden kan fastställas.

Övrigt

Skäl finns att medge verkställighet. Ett villkor för detta är dock att sökanden hos länsstyrelsen ställer säkerhet på det sätt som föreskrivs i 22 kap. 28 § första stycket miljöbalken.

Domstolens övriga bedömningar framgår av domslutet.

Rättegångskostnader

Länsstyrelsens yrkanden om rättegångskostnader har medgetts av sökanden.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD-01)

Överklagande senast den 19 juli 2019.

Susanne Mörkås

Roger Ödmark

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Susanne Mörkås, ordförande, och tekniska rådet Roger Ödmark samt de särskilda ledamöterna Ola Broberg och Bo Essvik.